

KEHITYSVAMMAINEN HENKIÖ ESITUTKINNASSA

Opas poliisille täysi-ikäisen kehitysvammaisen henkilön kohtaamiseen ja erityistarpeiden huomioimiseen esitutkinnassa.

Susan Kälkäinen

6/2020

Tiivistelmä

Tekijä	Tutkinto/kurssi ja opinnäytetyö/nimike
Susan Kälkäinen	Poliisi (AMK) AMK2018/1
Julkaisun nimi	Julkisuusaste
Kehitysvammainen henkilö esitutkinnassa	Julkinen
Ohjaaja	Opinnäytetyön muoto
Jari Hyyti / Psykologia Jasmin Kaunisto / Psykologia	Toiminnallinen opinnäytetyö
<p>Kehitysvammaiset henkilöt ovat monella tapaa haasteellinen ryhmä poliisille esitutkinnassa. Haasteita luovat muun muassa kehitysvammaisuuden ja sen erityispiirteiden tuntemattomuus sekä esimerkiksi erilaiset vuorovaikutuksessa ilmenevät ongelmat. Haasteista huolimatta poliisilla tulisi olla valmius kohdata ammattitaitoisesti ja henkilön kehitystason mukaisesti myös kehitysvammaiseksi luokiteltavat henkilöt.</p> <p>Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen opinnäytetyö, jonka tuotoksena valmistui poliisille suunnattu opas kehitysvammaisista henkilöistä esitutkinnassa. Oppaassa on nostettu kvalitatiivisen menetelmän avulla kerätyn materiaalin pohjalta olennaisimmat aihealueet esille, jotka tulisi huomioida kehitysvammaisen henkilön kohdalla esitutkinnassa.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena on lisätä poliisin ymmärrystä kehitysvammaisuudesta ja sen erityispiirteistä. Opinnäytetyössä käydään läpi yleisellä tasolla kehitysvammaisuutta, työssä ei käydä yksittäisiä kehitysvammoja läpi. Lisäksi opinnäytetyö on rajattu käsittelemään vain täysi-ikäisiä kehitysvammaisia henkilöitä.</p>	
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja -vuosi
39 + 18 liitesivua	6/2020
Avainsanat	
Kehitysvammaisuus, kehitysvammainen henkilö, älyllinen kehitysvammaisuus, esitutkinta, poliisi	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
1.1 Opinnäytetyön tarpeellisuus.....	5
1.2 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset	6
2 KESKEISET KÄSITTEET	6
2.1 Kehitysvammaisuus.....	6
2.2 Älyllinen kehitysvammaisuus ja sen asteet.....	7
2.3 Esitutkinta	9
3 KEHITYSVAMMAINEN HENKILÖ ESITUTKINNASSA	10
3.1 Kehitysvammaisen henkilön kohdalla huomioitavat erityispiirteet	12
3.1.1 Kommunikaatio ja vuorovaikutus.....	12
3.1.2 Ymmärryskyky	13
3.1.3 Johdateltavuus.....	14
3.2 Ennen kuulustelua	15
3.2.1 Poliisin ja syyttäjän välinen esitutkintayhteistyö.....	15
3.2.2 Oikeustoimikelpoisuus	15
3.2.3 Edunvalvoja	16
3.2.4 Kehitysvammaisen henkilön laillisen edustajan kuuleminen	17
3.2.5 Puhevammaisten tulkkipalvelu	17
3.2.6 Kuulustelun suunnittelu.....	18
3.3 Kehitysvammaisen henkilön kuulustelu	18
3.3.1 Kuulustelun videointi	18
3.3.2 Kuulustelun puitteet	19
3.3.3 Kuulustelussa läsnä olevat henkilöt	20
3.3.4 Puhevallan käyttö.....	20
3.3.5 Kontaktin luominen ja harjoitushaastattelu	21
3.3.6 Kuulustelu.....	22
3.4 Muita huomionarvoisia asioita esitutkinnassa	23
3.4.1 Virka-apu lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisesta yksiköstä	23
3.4.2 Lääkärinlausunto kehitysvammaisuudesta	23
3.4.3 Syyntakeisuus ja mielentilatutkimus.....	24
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	26
4.1 Aiheen valinta	26
4.2 Opinnäytetyösuunnitelma	26
4.3 Toiminnallinen opinnäytetyö ja tutkimusmenetelmä	27
4.4 Opinnäytetyön toteuttaminen	28
4.5 SWOT-analyysi.....	30
5 POHDINTA	32
5.1 Tavoitteiden saavuttaminen ja ideat uusille tutkimuksille.....	32
5.2 Työn haasteet ja luotettavuus	33

5.3 Oma pohdinta	34
LÄHTEET	36
LIITTEET	40

LYHENTEET

ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
PoL	Poliisilaki (872/2011)
RL	Rikoslaki (39/1889)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
HolhL	Laki holhoustoimesta (442/1999)
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
THL	Terveyden ja hyvinvoinninlaitos

1 JOHDANTO

”A:lle määrätty puolustaja oli ollut läsnä A:n ensimmäisessä kuulustelussa, mutta ei myöhemmissä kuulusteluissa eikä rekonstruktiossa. A:lle oli esitutkinnassa ilmoitettu oikeudesta avustajaan ja oikeudesta olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen. Kysymys siitä, oliko A riittävällä tavalla ymmärtänyt oikeutensa ja voinut luopua niistä pätevästi.

Tapauksessa hovioikeus asetti A:n kuulustelukertomukset esitutkinnassa ja rekonstruktioista tehdyn tallenteen hyödyntämiskieltoon, koska haavoittuvassa asemassa ollut A ei ollut ymmärtänyt oikeuksiaan ja asemaansa tavalla, jota pätevä luopuminen oikeudesta olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen tai oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa edellyttivät.

A:lla on lapsuudessa todettu monimuotoinen kehityksen ongelma, mikä on myöhemmin arvioitu lieväksi älylliseksi kehitysvammaisuudeksi. A:n kognitiivisissa kyvyissä, ja erityisesti A:n kielellisessä suoriutumisessa ja osaamisessa, on havaittu merkittäviä puutteita. A on tämän vuoksi ollut haavoittuvassa asemassa, eikä hän ole kyennyt itse ratkaisemaan avustajasta luopumista kuulusteluissa ja rekonstruktiossa.” (Itä-Suomen hovioikeus 2019.)

Yllä oleva Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu liittyy tapaukseen, jossa kadonneeksi ilmoitetun siilinjärveläisen miehen ruumis löytyi maastoon kätkeytyneenä syksyllä 2017 Pohjois-Savon alueelta (Nevasalmi 2017). Pohjois-Savon käräjäoikeus antoi tapauksesta välituomion kahdelle miehelle murhasta helmikuussa 2018 ja määräsi epäillyt mielentilatutkimuksiin. Kadonneen miehen kuolema oli aiheutettu lyömällä uhria ainakin kaksi kertaa kirveellä päähän sekä puukottamalla tätä. (YLE.fi 2018.) Tammikuussa 2019 Pohjois-Savon käräjäoikeus tuomitsi toisen epäillyn elinkautiseen vankeuteen murhasta. Syyttäjä vaati myös toiselle epäilylle, A:lle, tuomiota murhasta, mutta syyte kaatui ja tuomio tuli tapon yrityksestä. Tapon yrityksestä tuomittu todettiin mielentilatutkimuksissa alentuneesti syyntakeiseksi (Malinen 2019.)

Poliisi on vastuussa siitä, että esitutkinnassa oleva henkilö ymmärtää tosiasiallisesti hänelle kuuluvat oikeudet ja velvollisuudet. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa katsottiin, että A ei ollut ymmärtänyt oikeuksiaan eikä haavoittuvan asemansa vuoksi kyennyt ratkaisemaan avustajan tarvetta, jonka vuoksi A:n kuulustelukertomuksia eikä rekonstruktioista tehtyä videotallennetta voitu käyttää todisteina asian käsittelyssä tuomioistuimessa.

Kehitysvammaiset henkilöt ovat monella tapaa haasteellinen ryhmä poliisille esitutkinnassa. Haasteeksi voi muodostua kehitysvammaisuuden ja kehitysvammaisen henkilön erityistarpeiden tuntemattomuus. Esimerkiksi lievä kehitysvammaisuus ei aina näy päällepäin, joka tekee kehitysvammaisuuden tunnistamisen hankalaksi. Lisäksi kyseessä voi olla henkilö, jolle ei syystä tai toisesta ole tehty kehitysvammadiagnoosia, mutta ymmärryskyky on selkeästi normaaliväestöä alhaisempi. Esitutkinnassa oleva henkilö ei myöskään aina itse ymmärrä tai halua tuoda kehitysvammaisuuttaan esille. Haasteista huolimatta poliisilla tulisi olla valmius kohdata ammattitaitoisesti ja henkilön kehitystason mukaisesti myös kehitysvammaiseksi luokiteltavat henkilöt. (Vanhempi rikoskonstaapeli, 2020.)

1.1 Opinnäytetyön tarpeellisuus

Kehitysvamma on ymmärrys- ja oppimiskyvyn alueella oleva vamma. Suomessa on diagnosoitu kehitysvamma noin 40 000- 50 000 ihmiselle (Tukiliitto.fi 2017). Tämän lisäksi Suomessa arvioidaan olevan noin 300 000 ihmistä, joilla on eritasoisia vaikeuksia esimerkiksi käsityskyvyn ja oppimisen alueilla (Senjanetti 2019). Edellä mainitut luvut kertovat, että ei ole mitenkään epätavallista, että myös poliisin asiakkaana on kehitysvammaiseksi tai käsityskyvyltään alentuneiksi luokiteltavia henkilöitä.

Kehitysvammaisen henkilö esitutkinnassa valikoitui opinnäytetyöni aiheeksi alun perin sattumalta. Tutustuessani kehitysvammaisuudesta tehtyihin opinnäytetöihin ja aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen huomasin, että suoraan poliisin työhön liittyvää kirjallisuutta tai ohjeistusta ei löydy. Sosiaali- ja terveysalan opiskelijat ovat tehneet paljon opinnäytetöitä kehitysvammaisuudesta, mutta poliisin työhön liittyviä opinnäytetöitä on tehty vain yksi ja sekin on vuodelta 2007.

Mitä enemmän aiheeseen tutustuin, sitä vakuuttuneemmaksi tulin opinnäytetyön tarpeellisuudesta. Keskustelin kehitysvamma-aiheesta usean poliisin perustutkintoa suorittavan opiskelijan sekä työelämässä olevan poliisin kanssa, jotka kertoivat erilaisia kokemuksia kehitysvammaisen henkilön kohtaamisesta poliisin työssä. Haasteeksi koettiin erityisesti erilaiset vuorovaikutuksen- ja ymmärryskyvyn ongelmat puolin ja toisin. Lähes jokainen keskustelu päättyi siihen, että opinnäytetyö kehitysvammaisesta henkilöstä esitutkinnassa on tärkeä ja tarpeellinen aihe, sillä aihetta sivutaan poliisin perustutkinnossa hyvin pintapuolisesti.

1.2 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on lisätä poliisien ymmärrystä kehitysvammaisuudesta ja sen erityislaatuisuudesta esitutkinnassa. Pidemmällä aikavälillä tavoite on parantaa kehitysvammaisten henkilöiden oikeusturvaa, joka saattaa vaarantua, mikäli kehitysvammaisuuteen liittyviä erityispiirteitä ei tunnisteta.

Toiminnallinen opinnäytetyö koostuu raportista ja produktista. Produktin, tässä tapauksessa oppaan, tarkoituksena oli luoda poliisin käyttöön selkeä kokonaisuus huomioitavista asioista, kun esitutkinnassa on kehitysvammainen henkilö. Oppaan kohderyhmänä ovat ensisijaisesti rikostutkijat, mutta oppaasta voivat hyötyä myös esimerkiksi valvonta- ja hälytyssektorilla työskentelevät poliisit, sillä oppaassa käsitellään yleisesti kehitysvammaisia henkilöitä ja vuorovaikutuksessa huomioitavia asioita.

Opinnäytetyössä käydään läpi yleisellä tasolla kehitysvammaisuutta ja työ on rajattu käsittelemään vain täysi-ikäisiä kehitysvammaisia henkilöitä. Opinnäytetyössä ei käydä yksittäisiä kehitysvammoja läpi. Asetin opinnäytetyölleni suunnitteluvaiheessa tutkimuskysymyksiä, joiden tarkoituksena oli toimia punaisena lankana opinnäytetyön tavoitteisiin pääsemiseksi.

Tutkimuskysymykset:

1. Kehitysvammaisuus: mitä se on, miten se ilmenee?
2. Millaisia rajoitteita tai erityispiirteitä kehitysvammaisella henkilöllä voi olla esitutkinnan näkökulmasta?
3. Mitä poliisin tulee huomioida kehitysvammaisen henkilön kohtaamisessa?

2 KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuuden määrittäminen ei ole yksiselitteistä, sillä kehitysvammaisuutta määritellään monin eri tavoin. Esimerkiksi vamman asteet vaihtelevat lievästä oppimisvaikeudesta syvään älylliseen kehitysvammaan. Lisäksi kehitysvammaisella saattaa olla lisävammoja, jotka voivat vaikeuttaa puhumista, liikkumista tai vuorovaikutusta (Tukiliitto 2019.)

Lääketieteen mukaan kehitysvamma on oire aivojen toiminnan häiriöstä. Häiriö kertoo elimistön poikkeavasta tilasta ja se ilmenee ennen aikuisikää. Oireyhtymä, tai syndrooma sisältää sen sijaan useampia oireita, joista muodostuu tunnistettava kokonaisuus. Esimerkkinä Downin syndrooma, jossa kehitysvamma on oirekokonaisuuden pääoire. (Vernerinet 2019.)

Joissain tapauksissa kehitysvammaisuus todetaan heti syntymän jälkeen (esim. Downin syndrooma), mutta useimmiten lapsella aletaan epäillä kehitysvammaa ensimmäisten vuosien jälkeen syntymästä, kun lapsen kehityksessä ilmenee viiveitä. (Vernerinet 2019.) Syitä kehitysvammaisuudelle voivat olla muun muassa äidin raskauden aikana kokema infektio tai altistuminen päihteille, kromosomipoikkeavuus, sikiön hapen puute synnytyksen aikana tai lapsuuden tapaturma. Kehitysvammaisuuden syytä ei aina pystytä selvittämään ja esimerkiksi lievissä kehitysvammoissa syy jää selvittämättä jopa 50 prosentissa. (Vernerifi 2017.)

Tässä opinnäytetyössä kehitysvammaisuus määritellään WHO:n ICD-10-tautiluokituksen avulla, sillä Suomessa kehitysvammaisuuden diagnosointi perustuu tähän luokitukseen. Diagnoosin perusteella henkilö voi olla oikeutettu esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen etuuksiin ja palveluihin. Nykyään diagnosoinnista pyritään kuitenkin eroon, sillä se leimaa tarpeettomasti kehitysvammaista henkilöä. Kehitysvammaisuus rajoittaa vain osaa ihmisen toiminnoista. (Vernerinet 2018.)

2.2 Älyllinen kehitysvammaisuus ja sen asteet

Älyllisellä kehitysvammaisuudella tarkoitetaan samaa kuin puhekielessä käytettävää termiä kehitysvammaisuus. Älyllinen kehitysvammaisuus on diagnoosinimike, joka perustuu lääketieteelliseen WHO:n ICD-10- tautiluokitukseen. (Vernerinet 2019.)

WHO:n ICD-10- luokituksen mukaan älyllinen kehitysvammaisuus määritellään tilaksi, jossa mielen kehitys on kokonaan estynyt tai se on puutteellinen. Usein kehitysiässä havaitaan heikosti kehittyviä taitoja tai kykyjä esimerkiksi älyllisillä, kielellisillä ja sosiaalisilla alueilla. (Vernerinet 2019.) Lisäksi älylliseen kehitysvammaisuuteen voi liittyä muita henkisiä tai ruumiillisia häiriöitä, kuten aisti-, puhe- ja liikuntavammoja, epilepsiaa, autismia sekä mielenterveydenhäiriöitä (Kaski ym. 2012, 18.)

WHO:n ICD-10-tautiluokituksen mukaan älyllinen kehitysvammaisuus jaetaan neljään eri asteeseen. Asteita ovat lievä, keskivaikea, vaikea ja syvä älyllinen kehitysvammaisuus. Kehitysvammaisuuden astetta arvioidaan älykkyystesteillä, jota voidaan tarvittaessa täydentää esimerkiksi mittaamalla henkilön sosiaalista sopeutumista. Henkilö, jonka älykkyysosamäärä (ÄO) jää alle 70 pisteen luokitellaan kehitysvammaiseksi. Normaali jakauma on 80-120 pistettä. (Vernerinet 2020.) Alle 70 pisteen jäävä älykkyysosamäärä tarkoittaa, että henkilön älykkyysikä on alle 12 vuotta myös täysi-ikäisenä (Terveyskylä 2017). Ikätasoa ei tule kuitenkaan ajatella suppeasti, sillä esimerkiksi sosiaaliset taidot voivat kehittyä koko elämän ajan (Kehitysvamma-ala, toiminnanjohtaja 2020). Taulukosta numero 1. on nähtävissä kehitysvammaisuuden asteet.

Kehitysvammaisuuden aste	Älykkyysosamäärä (ÄO)	Älykkyysikä (ÄI)
Lievä älyllinen kehitysvammaisuus	50-69	9-12 v.
Keskivaikea älyllinen kehitysvammaisuus	35-49	6-8 v.
Vaikea älyllinen kehitysvammaisuus	20-34	3-5 v.
Syvä älyllinen kehitysvammaisuus	Alle 20	alle 2v.

Taulukko 1. Kehitysvammaisuuden asteet, älykkyysosamäärä sekä älykkyysikä.

Lievä älyllinen kehitysvammaisuus: Lievästi kehitysvammainen henkilö tarvitsee usein erityisopetusta, ja hänellä voi ilmetä esimerkiksi oppimisvaikeuksia koulussa, mutta hän pystyy opiskelemaan yleensä normaalissa luokassa. Lievästi kehitysvammainen henkilö on yleensä omatoiminen, pystyy käymään töissä ja voi esimerkiksi aikuisena asua omillaan tai tuetusti. Lievästi kehitysvammainen voi tarvita kuitenkin tukea esimerkiksi rahankäytössään. (Kaski ym. 2012, 19.) Älykkyystestien älykkyysosamäärä on 50-69 pistettä (Terveyskirjasto 2018).

Keskivaikean älyllinen kehitysvammaisuus: Keskivaikean kehitysvammaisen lapsen kehityksessä on merkittäviä viiveitä ja esimerkiksi koulussa he tarvitsevat erityisopetusta. Osa selviää itsenäisesti päivittäisistä toimistaan, mutta he tarvitsevat yksilöstä riippuen tukea elämässään. Keskiasteinen kehitysvammainen henkilö voi pystyä työskentelemään ohjattuna normaalissa työpaikassa tai -keskuksessa, sekä pystyy useimmiten myös kulkemaan työpaikalleen itsenäisesti. (Kaski ym. 2012, 19-20.) Älykkyystestien älykkyysosamäärä on 35-49 pistettä (Terveyskirjasto 2018).

Vaikeasti älyllinen kehitysvammaisuus: Vaikeasti kehitysvammainen henkilö tarvitsee jatkuvaa tukea ja ohjausta. Esimerkiksi koulussa, asumisessa ja työssä tukitoimet ovat välttämättömiä. Vaikeasti kehitysvammainen henkilö on riippuvainen muista ihmisistä, mutta kuntoutuksella hänestä voi kehittyä melko itsenäinen. (Kaski ym. 2012, 20-21.) Älykkyytestien älykkyydosamäärä on 20-34 pistettä (Terveyskirjasto 2018).

Syvä älyllinen kehitysvammaisuus: Syvästi kehitysvammainen henkilö on täysin riippuvainen muista ihmisistä. Syvästi kehitysvammaisella henkilöllä on suuria puutteita kommunikaatiossa, liikkumisessaan sekä kyvyssään huolehtia itsestään. Tähän asteeseen luokiteltavan henkilön opettamisessa keskitytään päivittäisessä elämässä selviytymiseen tähtääviin taitoihin, kuten kommunikointiin. (Kaski ym. 2012, 21.) Älykkyytestien älykkyydosamäärä on alle 20 pistettä (Terveyskirjasto 2018).

2.3 Esitutkinta

Rikosprosessi koostuu esitutkinnasta, syyteharkinnasta, oikeudenkäynnistä sekä rangaistuksen täytäntöönpanosta. Tämä opinnäytetyö keskittyy pelkästään esitutkintaan ja esitutkinnassa huomioitaviin asioihin.

Esitutkintalain (805/2011) 3:3§:n mukaan poliisilla on esitutkintaviranomaisena velvollisuus suorittaa esitutkinta, mikäli on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen. Muita esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset (ETL 2:1§). Ennen esitutkinnan aloittamista voidaan tehdä niin sanottu esiselvitys, jossa selvitetään, onko esitutkinnan aloittamiselle aihetta (ETL 3:3§). Tarvittaessa tutkinnanjohtaja päättää toimitetaanko varsinaista esitutkintaa ja mitä asioita esiselvityksessä tulee selvittää (ETL 3:3§).

Esitutkinnassa selvitetään, onko tapahtunut rikos, rikoksen teko-olosuhteet sekä rikoksella aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty. Muita selvitettäviä asioita ovat rikokseen liittyvät asianosaiset, eli henkilöt, joita asia koskee, sekä muut syyteharkintaa ja mahdollista seuraamusta varten tarvittavat seikat. Lisäksi esitutkinnassa selvitetään, voidaanko rikoksella saata omaisuutta palauttaa omistajalle tai tuomita se menettämisseuraamuksena. Esitutkinnassa selvitetään myös yksityisoikeudelliset vaatimukset, eli vaatiiko asianomistaja vahingonkorvauksia rikoksesta epäillyltä. (ETL 1:2§.)

Esitutkinnassa asia valmistellaan syyteharkintaa varten. Edellisessä kappaleessa mainittujen seikkojen selvittämiseksi poliisi kuulustelee ja hankkii muut tarvittavat todistusaineistot esitutkinnan aikana. Kun esitutkinta on valmistunut, asia etenee syyttäjälle syyteharkintaan, jossa syyttäjä päättää esitutkinnassa kerätyn aineiston perusteella nostaako hän syytteen. Esitutkinta voidaan päättää toimittamatta sitä syyttäjän käsiteltäväksi esimerkiksi, jos tutkinnassa on selvinnyt, että rikosta ei ole tapahtunut tai ketään vastaan ei voida nostaa syytettä tai esittää muuta rikokseen perustuvaa vaatimusta. (ETL 10:2§.)

Asianomistaja. Henkilö, johon rikos on kohdistunut.

Rikoksesta epäilty. Henkilö, jonka epäillään syyllistyneen rikokseen.

Todistaja. Henkilö, jolla voidaan olettaa olevan tietoa tapahtuneesta rikoksesta.

3 KEHITYSVAMMAINEN HENKILÖ ESITUTKINNASSA

Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla rikollisuus on usein piilorikollisuutta, sillä vain jäävuorenhuippu tulee poliisin tietoon (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020). Piilorikollisuudella tarkoitetaan rikollisuutta, joka ei syystä tai toisesta tule poliisin tietoon.

Kehitysvammaisen henkilön kohdalla esitutkinta pyritään hoitamaan samalla tavalla, kuin kaikkien muidenkin kohdalla huomioiden kuitenkin kehitysvammaisen henkilön kehitystaso (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020). Älyllisesti kehitysvammaisen henkilön älykkyyssosamäärä jää alle 70 pisteen, joka tarkoittaa, että henkilön älykkyyssikä on täysi-ikäisenäkin alle 12-vuotiaan tasolla (Terveyskylä 2017). Tämän vuoksi kehitysvammaisen henkilön kohdalla tulisi käyttää soveltaen pitkälti samoja periaatteita kuin lapsen kohdalla esitutkinnassa. Lasta kuultaessa on otettava huomioon lapsen kehitystaso. Esimerkiksi alle 4-vuotiaat lapset ovat harvoin kuultavissa, mutta sitä vanhempien lasten kuuleminen on yleensä mahdollista. (Rikosuhripäivystys 2019).

Kehitysvammaisen henkilö asianomistajana. Kehitysvammaisiin henkilöihin kohdistuu samanlaisia rikoksia kuin vammattomiin, mutta haasteena rikoksen ilmitulolle voi olla kehitysvammaisen henkilön kykenemättömyys itse ilmoittaa häneen kohdistuneesta rikoksesta. Kykenemättömyys voi johtua esimerkiksi kommunikaatio-ongelmista tai fyysisistä liikkumisrajoitteista. Kehitysvammaisen henkilö saattaa olla myös tietämätön oikeuksistaan eikä välttämättä tunnista tilanteisiin liittyviä riskejä tai väkivallan uhkaa. Lisäksi

kehitysvammaiset henkilöt ovat usein muista ihmisistä riippuvaisia, joka lisää riskiä joutua rikoksen kohteeksi. Kehitysvammaiset henkilöt kohtaavat muita enemmän esimerkiksi seksuaalista väkivaltaa, jota voi selittää tiedon puute seksuaalisuudesta. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat laitoksessa olevat ja psyykkisesti tai vakavasti vammaiset henkilöt. (THL 2019.)

Kehitysvammaisen henkilö rikoksen tekijänä. Kehitysvammaisen henkilö voi syyllistyä samoihin rikoksiin, kuin kuka tahansa. Rikokseen syyllistymiselle voi altistaa niin sanotut riskitekijät, joita ovat muun muassa yksilön ominaisuudet, sosiaalinen huono-osaisuus ja rikosmyönteinen asenne. Mitä enemmän henkilölle kasautuu riskitekijöitä, sitä suurempi todennäköisyys on syyllistyä rikoksen tekemiseen. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018.)

Noin 30-35%:lla kehitysvammaisista on mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöitä, joka tarkoittaa noin viisinkertaista lukua verrattuna valtaväestöön (Kaski ym., 103). Erilaiset mielenterveys- tai käyttäytymishäiriöt voivat sekä altistaa rikoksen uhriksi joutumiselle, että rikokseen syyllistymiselle, mutta ne eivät suoraan johda rikollisuuteen (Tuhkanen 2012,10).

Kehitysvammaisuuteen liitetään usein haastava käyttäytyminen, joka voi liittyä esimerkiksi autismiin tai fyysiseen sairauteen. Väkivaltainen käytös voi juontaa juurensa esimerkiksi siitä, että kehitysvammaisen henkilö ei kykene ilmaisemaan itseään puhumalla ja turhautuminen purkautuu lopulta väkivaltaisena käytöksensä. Myös esimerkiksi autismiin liittyvä aistiherkkyys voi laukaista aggressiivisuuden. (Kehitysvamma-ala, toiminnanjohtaja 2020.)

Lievempiä rikoksia ei yleensä saateta poliisin tietoon, sillä usein syy käyttäytymiselle löytyy siitä, että kehitysvammaista henkilöä ei ole osattu huomioida yksilötasolla. Rikosilmoituksen tekemättä jättäminen on usein poliisin kanssa asiointia tarkoituksenmukaisempaa, sillä tärkeämpää on pohtia syitä kehitysvammaisen henkilön käytökselle ja hakea ratkaisua muuta kautta. (Kehitysvamma-ala, toiminnanjohtaja 2020.)

Kehitysvammaisen henkilö todistajana. Jos kehitysvammaisella henkilöllä voidaan olettaa olevan rikokseen liittyvää tietoa, hänet voidaan kuulustella todistajan asemassa. Kehitysvammaisen henkilön kohdalla tulisi suorittaa kuitenkin tapauskohtaista harkintaa. Tapauskohtaisesti on huomioitava kehitysvammaisen henkilön kehitystaso ja ylipäätään se, onko hän kuultavissa. (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020.)

3.1 Kehitysvammaisen henkilön kohdalla huomioitavat erityispiirteet

Aikaisemmin kehitysvammaisuuteen luettiin laajempi joukko erilaisia vammoja tai vaurioita, mutta nykyisin henkilöllä saattaa olla useita eri diagnooseja, jotka vaikuttavat henkilön ymmärtämiseen, oppimiseen tai erilaisen tuen tarpeeseen (Tukiliitto 2017).

Kehitysvammaisella henkilöllä voi olla keskimääräistä heikommat taidot muun muassa näillä osa-alueilla:

- sosiaaliset taidot
- kielelliset taidot
- älylliset taidot
- omatoimisuustaidot
- motoriset taidot
- tarkkaavuus
- hahmottamiskyky. (Koivu 2016, 9.)

Esimerkiksi kuulustelussa keskeisiä taitoja ovat kuultavan muisti, kielelliset taidot, kuullun ymmärtäminen, lauseiden tuottaminen sekä keskittymiskyky. (Rikosuhripäivystys 2019). Kehitysvammaisuudesta johtuvien rajoitteiden ymmärtäminen ja huomioiminen on tärkeää jo aikaisessa vaiheessa esitutkintaa, jotta kehitysvammaisen henkilön oikeusturva toteutuu. Oikeusturvalla tarkoitetaan sitä, että henkilölle kuuluvat oikeudet ja velvollisuudet tosiasias-
assa toteutuvat rikosprosessissa.

3.1.1 Kommunikaatio ja vuorovaikutus

Lähtökohtaisesti kehitysvammaisuus ei tarkoita puhevammaisuutta, mutta suurella osalla kehitysvammaisista henkilöistä on ongelmia puheen ymmärtämisessä ja tuottamisessa. Puhevammaan voi liittyä myös kirjoittamisen ja lukemisen vaikeuksia. (Vernerinet 2019.)

Erilaiset kommunikaatiovaikeudet liittyvät yleensä sairauksiin tai vammoihin, jotka heikentävät aivojen ja keskushermoston toimintaa. Kommunikaatiovaikeudet voivat olla joko synnynäisiä tai kehittyä myöhemmin. Kehitysvammaisen henkilön kohdalla puheen kehitys usein viivästyy ja osalla puhetaito jää kokonaan kehittymättä tai puhe on vähäistä.

Esimerkiksi vaikeasti vammaisten kohdalla tietoinen vuorovaikutus voi jäädä kokonaan kehittymättä. (Vernerinet 2019.)

Puhevammaisen henkilön voi olla hankalaa ottaa kontaktia tai olla ylipäänsä vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa. Puheen tuottamisen vaikeus voi näkyä esimerkiksi epäselvänä puheena tai hankaluutena löytää sanoja keskustelutilanteessa. Tällöin puhevammaista on tärkeää tukea mukautumalla itse vuorovaikutukseen. Puheen lisäksi muita kommunikointikeinoja voivat olla esimerkiksi ilmeet, eleet, yksittäiset ääntelyt tai sanat, piirtäminen, aakkos- taulut, sana- ja lauselistat, viittomat, kyllä/ei-kortit, katsohjattava tietokone sekä esineiden tai kuvien osoittaminen. (Papunet.net, 2019.) Esitutkinnassa voidaan myös hyödyntää puhevammaisten tulkkipalvelua, läheistä tai muuta henkilöä, joka pystyy selventämään vuorovaikutusta.

Esitutkinnassa tulee pohtia, onko kehitysvammainen henkilö kuultavissa, jos puheen tuotossa on suuria ongelmia. Esimerkiksi pelkän kuvan näyttäminen ei kerro sitä, mitä kuultava tarkalleen ottaen tarkoittaa, mutta käytännön tasolla se voi viedä esitutkintaa eteenpäin, vaikka sillä ei itsessään todistelumielessä olisikaan painoarvoa. Tämän vuoksi myös puhevammaisen henkilön kuuleminen voi joskus olla tarkoituksen mukaista. (Syyttjä 2020.)

3.1.2 Ymmärryskyky

Kehitysvammainen henkilö tarvitsee usein enemmän aikaa ja asian selittämistä ymmärtääkseen mitä ja miksi jotain tapahtuu. Kehitysvammaisella henkilöllä voi olla hankaluuksia ymmärtää puhetta etenkin pitkien ja monimutkaisten lauseiden kohdalla. Ymmärtämisen vaikeus voi jäädä vastapuolelta helpommin huomaamatta, kuin puheen tuotossa olevat ongelmat. (Vernerinet 2019.)

Esitutkinnassa ymmärtämisen vaikeus tulisi ottaa huomioon jo alusta alkaen esimerkiksi kertomalla selkeästi mitä esitutkinnassa tapahtuu. Kyky ymmärtää tulisi huomioida etenkin kuulusteluissa, kun kuulusteltavalle kerrotaan hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. Esimerkiksi lakitermien ymmärtäminen voi tuottaa kenelle tahansa asiaan perehtymättömälle hankaluuksia, jonka vuoksi niitä tulisi välttää.

Kun asiakkaana on kehitysvammainen henkilö, oman viestinnän pääsisältö tulisi kertoa helposti hahmotettavina kokonaisuuksina niin, että hän ymmärtää mistä on kysymys tai mitä

häneltä odotetaan. Viestinnästä saadaan helpommin ymmärrettävää, kun puhenopeutta hidastetaan ja käytetään tarvittaessa selkokieltä. Selkokielellä tarkoitetaan yleisen sanaston käyttämistä yksinkertaisissa lauserakenteissa. Lisäksi viestintää voi havainnollistaa ilmeillä, näyttämällä kuvia, piirtämällä tai kirjoittamalla keskeisiä sanoja paperille. (Papunet.net, 2019.) Poliisin näkökulmasta tulee kuitenkin huomioida, että ei vahingossa johdattele kuulusteltavaa.

3.1.3 Johdateltavuus

Kehitysvammaiset henkilöt ovat usein herkkiä johdattelulle. Johdattelulla tarkoitetaan toisen ihmisen puheen, ajatuksien ja muistikuvien suuntaamista haluttuun suuntaan. Johdattelu voi olla joko sanallista tai sanatonta. (Hyyti 2018, 19.) Esimerkiksi pelkkä nyökkäys voi ohjata keskustelua tai käyttäytymistä haluttuun suuntaan. Tahattomankin johdattelun seurauksena kuultavan kertomuksen luotettavuus kärsii ja pahimmillaan kuulustelukertomusta ei voida hyödyntää näyttönä asian käsittelyssä.

Kuulustelija voi tahattomasti syyllistyä johdatteluun käyttämällä johdattelevia sanavalintoja tai esittämällä kysymyksiä, jotka sisältävät oletuksen jostain tapahtuneesta. Johdattelu voi tapahtua helposti, jos esimerkiksi kuultavaan on hankalaa saada kontaktia, hän ei halua kertoa tapahtumista, kuulustelijalla on kiire, tai kuulustelijan ennakkokäsitys tapahtumista on vahva. (Hyyti 2018, 21.) Lisäksi johdattelulle altistaa tilanne, jossa kuultavan muistikuvat tapahtumista ovat puutteelliset, esitetty kysymys on monimutkainen tai kuultava kokee kuulustelijan niin suureksi auktoriteetiksi, että vastaa kysymykseen siten, kuten olettaa kuulustelijan haluavan. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 95.)

Kuulustelussa tulisi pyrkiä siihen, että kuultava itse kertoisi mahdollisimman laajasti tapahtumista. Kuultavan omaa kerrontaa tulisi tukea esimerkiksi avoimilla kysymyksillä, joihin ei voi vastata pelkästään kyllä tai ei. Esimerkiksi kysymys ”mitä sitten tapahtui?” on avoin kysymys, johon useimmiten vastataan laajemmin kuin yhdellä sanalla. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 95.)

3.2 Ennen kuulustelua

3.2.1 Poliisin ja syyttäjän välinen esitutkintayhteistyö

Poliisin ja syyttäjän välinen esitutkintayhteistyö on määritelty esitutkintalain 5:ssä luvussa ja tarkemmin poliisihallituksen ohjeessa ”Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet”.

Kehitysvammaisia henkilöitä voidaan pitää erityisryhmänä esitutkinnassa, jonka vuoksi poliisin ja syyttäjän välinen esitutkintayhteistyö on tärkeää aloittaa jo aikaisessa vaiheessa esitutkintaa. Yhteistyön tarkoituksena on konsultoida syyttäjää siitä, mitä esitutkinnassa tulisi selvittää, kun esitutkinnassa on kehitysvammainen henkilö. (Syyttäjä 2020.) Vaikka poliisin puolelta esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, syyttäjä on viime kädessä vastuussa siitä, että esitutkinnassa on otettu asian käsittelyn kannalta olennaiset asiat huomioon ja että asia voidaan käsitellä rikoksen pääkäsittelyssä yhdellä kertaa (Ellonen & Rantaeskola 2016, 19).

3.2.2 Oikeustoimikelpoisuus

Jokainen ihminen on oikeuskelpoinen ja lähtökohtaisesti myös oikeustoimikelpoinen. Oikeuskelpoisuus tarkoittaa, että ihmisellä on syntymästä kuolemaan saakka sekä oikeuksia, että velvollisuuksia. Oikeustoimikelpoisuudella taas tarkoitetaan esimerkiksi mahdollisuutta päättää itsenäisesti omista asioista. (THL 2018.) Esitutkinnassa oikeustoimikelpoisuus tarkoittaa esimerkiksi oikeutta käyttää itsenäisesti puhevaltaa kuulustelussa.

Kehitysvammaisen henkilön oikeustoimikelpoisuutta on usein rajoitettu määräämällä hänelle edunvalvoja, joka päättää osittain tai kokonaan kehitysvammaisen asioista. Kehitysvammainen henkilö voidaan myös julistaa vajaavaltaiseksi, joka tarkoittaa, että hän voi päättää itseään koskevista asioista, jos hän ymmärtää asian merkityksen. Päätöksen oikeustoimikelpoisuudesta tekee tuomioistuin tapauskohtaisesti. (THL 2018.)

Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731), YK:n vammaissopimuksessa sekä laissa kehitysvammaisten erityishuollosta (23.6.1977/519) säädetään itsemääräämisoikeudesta. Lähtökohtaisesti täysi-ikäisellä kehitysvammaisella henkilöllä on oikeus päättää omasta elämästään sekä oikeus osallistua häntä koskevien asioiden päätöksentekoon. (Tukiliitto.fi 26.4.2020.) Täysi-ikäisellä kehitysvammaisella henkilöllä on oikeus kieltäytyä esimerkiksi

tukihenkilöstä, vaikka se heikentäisi hänen asemaansa (Kehitysvamma-ala, toiminnanjohtaja 2020). Tämä tulisi huomioida esitutkinnassa, jotta itsemääräämisoikeus toteutuisi.

Lisäksi kehitysvammaisen henkilön kohdalla tulisi huomioida tuettu päätöksenteko. Kehitysvammaisen henkilö voi valita tukea antavaksi henkilöksi esimerkiksi vanhempansa. Tukea antavan henkilön tehtävänä on edistää vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumista tukemalla ja rohkaisemalla häntä tekemään itsenäisesti päätöksiä. (Tukiliitto.fi 26.4.2020.) Esitutinnan kannalta tämä on lähinnä hyvä tiedostaa.

3.2.3 Edunvalvoja

Laki holhustoimesta (1.4.1999/442) määrittelee edunvalvojan tehtävät ja sen määrittämisen perusteet. Edunvalvojan tehtävä on edustaa päämiestä omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa sekä edustaa päämiestä henkilöä koskevassa asiassa, jota päämies ei kykene ymmärtämään (HolhL 5:29§).

Alaikäisen kohdalla huoltajat ovat lähtökohtaisesti lapsen edunvalvojia ilman erillistä määrystä (HolhL 2:7§). Pysyvän edunvalvojan määrittäminen täysi-ikäiselle henkilölle voi tulla kysymykseen sairaan, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai vastaavan syyn vuoksi, jos henkilö ei kykene valvomaan etujaan tai huolehtimaan itseään tai omaisuuttaan koskevista asioista (HolhL 2:8§).

Usein kehitysvammaiselle henkilölle on määrätty edunvalvoja, mutta se voidaan hakea myös yksittäistä rikosasiaa varten, jos kehitysvamma vaikuttaa henkilön ymmärrys- ja päätöksentekokykyyn niin, että hän voi omalla toiminnallaan vahingoittaa omaa etuaan. Tämän vuoksi poliisin on huolehdittava, että edunvalvonnan tarve arvioidaan aikaisessa vaiheessa esitutkintaa. (Rikosuhripäivystys 2019.)

Yksittäisessä rikosasiassa tutkinnanjohtaja voi hakea tuomioistuimelta edunvalvojan määräämistä. Yksittäisen rikosasiankäsitteilyyn määrätyn edunvalvojan tehtävä päättyy, kun asia on käsitelty. Valtio kustantaa rikosasiankäsitteilyyn määrätyn edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä palkkion. (Rikosuhripäivystys 2019.)

3.2.4 Kehitysvammaisen henkilön laillisen edustajan kuuleminen

Kehitysvammaiselle henkilölle voi olla määrätty edunvalvoja tai muu laillinen edustaja, jota voidaan kuulustella esitutkinnassa ennen kehitysvammaisen henkilön kuulemistä. Muu laillinen edustaja voi olla esimerkiksi sosiaalityöntekijä. Kuulemisen tarkoituksena on saada esitietoja kehitysvammaisen henkilön taustoista, vamman asteista sekä kommunikointikeinoista. Lisäksi kuulemisen tarkoituksena voi olla myös selvittää miten ja mistä rikosepäily on herännyt. Kuulustelun yhteydessä voidaan selvittää myös kehitysvammaisen henkilön tarve oikeudenkäyntiavustajalle, tukihenkilölle sekä puhetulkille. (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020.)

Laillisen edustajan kuuleminen voi tulla kyseeseen myös tilanteissa, joissa henkilöllä ei ole diagnosoitu kehitysvammaa, mutta poliisilla on herännyt epäily henkilön alentuneesta ymmärryskyvystä tai mahdollisesta kehitysvammaisuudesta. Tällöin kuulustelun tarkoituksena on selvittää miten kehitysvammaisuus tai alentunut ymmärryskyky ilmenee henkilössä. (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020.)

3.2.5 Puhevammaisten tulkkipalvelu

Kehitysvammaisen henkilön kohdalla on hyvä selvittää ennen kuulustelua, miten hän kommunikoi ja onko hänellä esimerkiksi puhevammaisten tulkkipalvelu käytössään. Tulkin tarkoituksena on tukea puhevammaisen kommunikointia kannustamalla tätä vuorovaikutukseen ja kääntää epäselvä puhe ymmärrettävään muotoon. Tulkki selventää myös tarvittaessa asiakkaalleen keskustelukumppanin viestin. (Vernerinet 2015.)

Esitutkinnassa voidaan hyödyntää puhevammaisten tulkkipalvelua, jos asiakkaalla on puheentuottamisen vaikeuksia. Tulkkina voi tarvittaessa toimia myös esimerkiksi läheinen eli tulkin ei tarvitse olla niin sanottu ammattitulkki. Pää tavoite tulkin käyttämisessä on, että tulkki ymmärtää tulkattavaa ja pystyy kääntämään ilman johdattelua asian. (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020.) Puhevammaisen henkilö saa tulkkia palvelun yleensä Kansaneläkelaitoksen kautta.

Esitutinnan näkökulmasta tulkin käyttö kuulustelussa voi olla haasteellista, sillä ei ole täyttä varmuutta siitä kääntääkö tulkki asian kuten kuultava on sen todellisuudessa tarkoittanut. Esimerkiksi pääkäsittelyssä vastapuoli voi väittää, että kuulustelukertomus ei ole

luotettava, jos tulkki on kääntänyt puhevammaisen henkilön viestin. Tämän vuoksi myös muun näytön hankkiminen on tärkeää. (Syyttäjä 2020.)

3.2.6 Kuulustelun suunnittelu

Kuulustelu on tärkeä osa esitutkintaa, jonka vuoksi kuulustelun suunnittelu ja kuulusteltavan taustoihin tutustuminen on tärkeää. Esitietojen hankkimisen lisäksi tulisi suunnitella kuulustelun eteneminen, tavoitteet sekä kuulustelun sisältö.

Esitutkinnasta voidaan laatia tutkintasuunnitelma, joka pitää sisällään esimerkiksi suunnittelun aikataulun ja kuulusteluun liittyvät asiat. Tutkintasuunnitelma voi pitää sisällään suunnitellut kuulustelukysymykset, jotka tulisi olla lähtökohtaisesti avoimia kysymyksiä. Avoimilla kysymyksillä tarkoitetaan kysymyksiä, joihin kuulusteltava vastaa yleensä monisanaisesti ja tuottaa näin itse kuulustelun sisällön. Kuulustelussa tulisi käyttää avoimia kysymyksiä mahdollisimman paljon, sillä tällöin johdattelun riski on pienempi.

Lasten kohdalla voidaan hyödyntää esimerkiksi NICHD-haastattelurunkoa, joka on kehitetty Yhdysvaltalaisille poliiseille, jotka kuulevat työkseen lapsia. NICHD-haastattelurungon tavoite on saada lapsi kertomaan itse mahdollisimman laajasti tapahtumista. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 91.) Tätä mallia voidaan hyödyntää myös kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla sovelletusti.

3.3 Kehitysvammaisen henkilön kuulustelu

3.3.1 Kuulustelun videointi

Esitutkintalain 9:3§:n mukaan kuulustelu voidaan ottaa joko osittain tai kokonaan ääni- ja kuvatalenteeseen, kun asian laatu tai kuulusteltavaan liittyvät seikat sitä vaativat. Jos asianomistajaa tai todistajaa ei voida todennäköisesti kuulla oikeudenkäynnissä nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi, kuulustelut tulisi tallentaa ääni- ja kuvatalenteelle, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä. Tallentamisesta on aina ilmoitettava kuultavalle. (ETL 9:4§.) Kuulustelun jälkeen kuultavalle on annettava mahdollisuus nähdä tallenne sekä tehdä siihen tarvittavat muutokset. Tästä voidaan poiketa, jos kuultavana on iältään nuori tai henkisesti toimintakyvyltään häiriintynyt henkilö ja videon näyttäminen olisi selkeästi tarkoituksetonta. (ETL 9:5§.)

Jos kuvatallennetta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuultava osallistu oikeudenkäyntiin, vastapuolelle tulee varata tilaisuus nähdä tallenne sekä esittää sen perusteella lisäkysymyksiä (ETL 7:17§ ja ETL 9:4§). Tällöin puhutaan kontradiktorisuusperiaatteesta, jolla turvataan osapuolten tasavertaista mahdollisuutta vaikuttaa käsittelyn lopputulokseen puolustautumalla vastapuolen vaatimuksia ja väitteitä vastaan (Helsingin yliopiston avoin yliopisto).

Jos kuulusteltavana on kehitysvammainen henkilö, videokuulustelun tärkeyttä ei voi korostaa liikaa. Kehitysvammaisen henkilön kohdalla kuulustelun tallentaminen kuvatallenteeseen on tärkeää muun muassa sen vuoksi, että tallenteesta on mahdollisesti nähtävissä henkilön kehitysvammaisuus ja hänen kykynsä ymmärtää asioita ja toisaalta taas se, jos kehitysvammaisuus ei näy mitenkään ulospäin. Paperisesta kuulustelukertomuksesta ei ole nähtävissä esimerkiksi henkilön hitautta vastata tai muita ulkoisia seikkoja, joista kehitysvammaisuus ilmenisi. Tuomion antamisen kannalta voi olla merkittävää esimerkiksi se, onko rikoksesta epäilty voinut ymmärtää asianomistajan olevan kehitysvammainen henkilö. (Syyttäjä 2020.)

Kehitysvammaiset henkilöt ovat usein helposti johdateltavissa, jonka vuoksi videokuulustelu lisää kuulustelun luotettavuutta. Kuultavan ilmeistä tai eleistä ei voi päätellä kuinka luotettava kertomus on tai kuka on syyllinen, mutta videolta on nähtävissä, onko kuultava tuottanut itse kertomuksen, miten poliisi on kysymykset esittänyt ja miten kuultava on niihin vastannut. Näillä seikoilla on suuri merkitys, kun pohditaan kuulustelun luotettavuutta. (Syyttäjä 2020.)

3.3.2 Kuulustelun puitteet

Kuulustelutilanne ja -ympäristö on tärkeää järjestää niin, että kuultavalla on mahdollisimman turvallinen ja hyvä olo. Tarvittaessa kuulustelu voidaan suorittaa myös kuultavan kotona tai hoitolaitoksessa, jos esimerkiksi liikkuminen on hankalaa. Itsessään kuulustelutilan tulisi olla pelkistetty, jotta keskittyminen pysyisi kuulustelussa. Esimerkiksi videolaitteiden olisi hyvä olla mahdollisimman huomaamattomasti asennettu, jotta kuultava ei kiinnittäisi niihin tarpeettomasti huomiota. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 88.)

3.3.3 Kuulustelussa läsnä olevat henkilöt

Kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa (ETL 7:1§). Jos asianomistajalla ei selkeästi ole esitutinnan kannalta antaa lisätietoa, hänet voidaan jättää kokonaan kuulematta (ETL 7:2§). Kehitysvammaisen henkilö voidaan jättää esitutinnassa kuulematta, jos hän ei ymmärrä kuulustelun merkitystä. Tällöin kuulustelusta on tarvittaessa keskusteltava läheisen ja lääkärin kanssa. (ETL 7:4§.)

Kehitysvammaiselle henkilölle on usein määrätty laillinen edustaja, jolla on oikeus olla läsnä kuulustelutilanteessa (ETL 7:14§). Muita kuulustelussa läsnä olevia henkilöitä voi olla poliisin ja laillisen edustajan lisäksi esimerkiksi kuultavan oikeusavustaja ja tukihenkilö, sekä vastapuolen oikeusavustaja (ETL 2:6§). Paras kuulustelutulos saadaan kuitenkin usein silloin, kun kuulusteluhuoneessa on fyysisesti läsnä vain kuulustelija ja kuultava. Tällöin muut henkilöt voivat seurata kuulustelua toisesta huoneesta videon välityksellä. Kuulustelun seuraamisesta on aina ilmoitettava myös kuultavalle.

3.3.4 Puhevallan käyttö

Alaikäisten ja vajaavaltaiseksi julistettujen täysi-ikäisten puhevaltaa on rajoitettu esitutinnassa sekä oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1§:n (1.1.1734/4) mukaan täysi-ikäinen asianosainen käyttää itse puhevaltaansa, mutta vajaavaltaiseksi julistetun puhevaltaa käyttää edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Vajaavaltaisella on kuitenkin oikeus käyttää itse puhevaltaansa, jos hänellä on oikeus vallita esimerkiksi omaisuutta, mihin rikos on kohdistunut. Lisäksi täysi-ikäinen vajaavaltainen asianomistaja käyttää itse puhevaltaansa henkilöään koskevassa asiassa, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. (OK 12:1§.) Henkilöä koskevalla asialla tarkoitetaan esimerkiksi pahoinpitelyä ja seksuaalirikoksia, jotka ovat kohdistuneet henkilöön itseensä.

Rikosoikeudellisesti vastuussa oleva 15-vuotta täyttänyt vajaavaltainen rikoksesta epäilty käyttää itse puhevaltaa, jos hän on syyntakeinen. Jos vajaavaltainen on syyntakeeton, puhevaltaa käyttää edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Alle 18-vuotiaalla epäillyn edunvalvojalla, huoltajalla sekä muulla laillisella edustajalla on oikeus käyttää rinnakkaista puhevaltaa. (OK 12:2§.)

Esitutkintalain 7:14§ mukaan 15-vuotta täyttäneen vajaavaltaisen asianomistajan ja epäillyn edustajalla on oikeus olla läsnä kuulusteluissa, jos hän saisi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 tai 2 §:n mukaan käyttää puhevaltaa vajaavaltaisen sijasta tai ohella. Edustajan läsnäolo voidaan kieltää kuulusteluissa, jos häntä epäillään esitutkinnassa olevasta rikoksesta tai jos hänen voidaan olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä.

3.3.5 Kontaktin luominen ja harjoitushaastattelu

Kehitysvammaisen henkilön kohdalla tulisi varata tavallista enemmän aikaa kuulustelulle. Kuten lasten kuulemisen kohdalla, myös kehitysvammaisen henkilön kohdalla ensimmäinen tapaamiskerta voi olla hyvä käyttää pelkästään tutustumiseen ja luottamuksen luomiseen tapauksesta ja henkilöstä riippuen. Tärkeintä kohtaamisessa on mukauttaa oma käytös ja puhe kuulusteltavan kehitystasolle sopivaksi, jotta molemmat osapuolet ymmärtävät toisiaan. (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020.)

Tutustumisen ja kontaktin luomisen jälkeen voidaan tehdä niin sanottu harjoitushaastattelu, jonka ideana on, että kuultava kertoisi kokemuksistaan itsenäisesti. Harjoitushaastattelu ei liity varsinaiseen rikosasiaan millään tavalla. Harjoitushaastattelussa pyritään kysymään mahdollisimman avoimia kysymyksiä ja rohkaistaan kuultavaa kertomaan asioista omin sanoin. (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020.)

Ennen lapsen kuulemista, riippuen iästä ja kehitystasosta, voidaan testata esimerkiksi, miten lapsi ymmärtää valheen ja totuuden eron. Käytännössä kuulustelija voi kysyä lapselta esimerkiksi ”Minkä värinen auto minulla on?”, johon lapsi voi yrittää arvata väriä, vaikka ei ole koskaan nähnytkaan kuulustelijan autoa. Tämän jälkeen kuulustelija kertoo lapselle, että jos lapsi ei ole koskaan nähnyt kuulustelijan autoa, niin hän ei todellisuudessa voi tietää minkä värinen kuulustelijan auto on. Vanhempien lapsien kohdalla voidaan pyytää lasta kertomaan mitä valhe tarkoittaa. Tällä tavalla on tarkoitus tuoda esiin lapsen ymmärrystä totuudesta ja valheesta sekä selvittää lapsen kuulustelun luotettavuutta. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 92.) Tätä voidaan hyödyntää myös kehitysvammaisen henkilön kohdalla.

3.3.6 Kuulustelu

Tutustumisen sekä harjoitushaastattelun jälkeen voidaan siirtyä varsinaiseen kuulusteluun. Kuulustelu voidaan jakaa karkeasti alkukeskusteluun, kuultavan oikeuksien ja velvollisuuksien kertomiseen, varsinaiseen kuulusteluun ja kuulustelun päättämiseen.

Alkukeskustelussa kuulustelija voi alustaa mitä kuulustelussa ja esitutkinnassa tapahtuu. Kehitysvammaiselle henkilölle on tärkeää selvittää asiat hänen kehitystasonsa mukaisesti. Alkukeskustelun tarkoituksena on myös luoda kontakti haastateltavaan, jos tutustumista tai harjoitushaastattelua ei ole tehty. (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020).

Poliisin velvollisuus on huolehtia, että esitutkinnassa olevan henkilön oikeudet ja velvollisuudet toteutuvat. Kuultavan oikeudet ja velvollisuudet poikkeavat asemasta riippuen toisistaan ja ne käydään läpi ennen varsinaisen kuulustelun aloittamista. Kehitysvammaisen henkilön kohdalla korostuu oikeuksien ja velvollisuuksien tosiasiallinen ymmärtäminen, johon tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Luotettavassa kuulustelussa kuultava kertoo tapahtumista mahdollisimman itsenäisesti. Tarvittaessa kuulustelija hankkii lisätietoja tarkentavilla kysymyksillä. Kuulustelussa tulisi käyttää avoimia kysymyksiä mahdollisimman paljon, sillä tällöin johdattelun riski on pienempi. Avoimilla kysymyksillä tarkoitetaan kysymyksiä, joihin kuulusteltava vastaa yleensä monisanaisesti ja tuottaa näin itse kuulustelun sisällön. (Hyyti 2018.)

Normaalisti kuulustelun lopuksi kuulusteltava saa luettavakseen ja allekirjoitettavaksi kuulustelukertomuksen. Koska videokuulustelu litteroidaan jälkikäteen, kuultavalle on varattava tilaisuus katsoa tallenne ja tarvittaessa tehdä siihen muutokset heti kuulustelun jälkeen (ETL 9:5§). Kuulustelun lopuksi on hyvä kerrata pääpiirteissään mitä käytiin läpi ja kertoa tulevasta. Lisäksi on tärkeää varmistaa, että kehitysvammaisen henkilö on ymmärtänyt mitä tarkoitetaan. Jos esimerkiksi henkilöä joudutaan kuulemaan vielä uudelleen, sovitun ajan antaminen paperisessa muodossa selkeyttää asiaa. (Kehitysvamma-ala, toiminnanjohtaja 2020.)

3.4 Muita huomionarvoisia asioita esitutkinnassa

3.4.1 Virka-apu lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisesta yksiköstä

Kehitysvammaisen henkilön kohdalla voidaan hyödyntää pitkälti samoja periaatteita ja toimintatapoja kuin lapsen kohdalla esitutkinnassa. Kuten lapset, myös kehitysvammaiset henkilöt ovat haastava ryhmä esitutkinnassa, sillä esitutkinnan lisäksi poliisilla tulisi olla osaamista muun muassa lapsen kehityksestä ja psykologiasta. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 98.)

Vaikka poliisissa työskentelee lasten kuulemiseen perehtyneitä tutkijoita, poliisi voi pyytää virka-apua lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisesta yksiköstä lapsen kuulemiseen. Virka-apua pyydetään usein tilanteissa, joissa lapsi on esimerkiksi nuori, traumatisoitunut tai hänellä on selkeitä kehityksellisiä viiveitä. Virka-avun tarve korostuu seksuaali- ja väkivaltarikosten kohdalla. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 98.) Samoin perustein virka-apu voi tulla harkittavaksi myös kehitysvammaisen henkilön kohdalla. (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020.)

Virka-avussa pätevät samat ohjeet ja säännöt kuin tilanteissa, joissa poliisi itse kuulisi lasta tai kehitysvammaista henkilöä. Poliisi on päävastuussa kuulemisesta, vaikka kuuleminen suoritettaisiin virka-apuna. Tämä tarkoittaa sitä, että poliisin on osallistuttava aktiivisesti kuulemisen suunnitteluun ja oltava paikalla kuulemisen aikana erillisessä huoneessa. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 99.)

Haastattelun lisäksi virka-apua voidaan pyytää lapsen kuulemisen luotettavuuden arvioinnissa, jos poliisi on itse kuullut lapsen. Tällöin voidaan pyytää asiantuntijalausunto siitä, kuinka luotettavana lapsen kertomusta voidaan pitää. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 99.)

3.4.2 Lääkärinlausunto kehitysvammaisuudesta

Lääkärinlausunto on yksi tärkeä kirjallinen todiste, joka pyritään lähtökohtaisesti hankkimaan henkilön omalla tai edunvalvojan suostumuksella. Poliisilla on oikeus saada tieto salassa pidettävästä asiakirjasta myös ilman asiaa koskevan henkilön suostumusta, kun tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Salassa pidettävillä asiakirjoilla tarkoitetaan esimerkiksi potilasasiakirjoja, joihin voidaan lukea lääkärinlausunto. (Valvira 2019).

Kehitysvammaisuus ei aina näy ulospäin, eikä kehitysvammainen henkilö välttämättä itse ymmärrä tai halua tuoda kehitysvammaisuuttaan esille. Tämä on tärkeää tiedostaa esitutkinnassa. Kehitysvammainen henkilö voi olla esimerkiksi todella lahjakas jollakin elämän osa-alueella tai hän voi ilmaista itseään todella uskottavasti, jonka vuoksi ulkopuolinen henkilö ei välttämättä osaa edes epäillä kehitysvammaisuutta. (Kehitysvamma-ala, toiminnanjohtaja 2020.)

Jos kuulustelussa herää epäily kehitysvammaisuudesta, kuulustelijan tulisi rohkaista henkilöä kertomaan mahdollisesta diagnoosista sekä siitä, miten kehitysvammaisuus ilmenee ja onko kehitysvamma mahdollisesti vaikuttanut rikoksen tapahtumiseen. Lisäksi kuulustelijan tulisi kirjata omia havaintojaan rikosilmoituksen selostusosaan, jos niillä on selkeästi merkitystä esitutkinnan kannalta. Tällainen havainto voi olla esimerkiksi, jos henkilö ei kykene tuottamaan lauseita eikä kuulustelu ole tämän vuoksi onnistunut. (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020.)

Lääkärinlausunnon tarve voi liittyä esimerkiksi rikoksen vuoksi syntyneisiin vammoihin tai henkilön väkivaltaiseen käytökseen. Kehitysvammaisen henkilön kohdalla lääkärinlausunnolla voidaan tukea videotallenteella näkyvää käyttäytymistä ja esimerkiksi kykyä ymmärtää kysytyjä asioita. Tällöin lääkärinlausunnosta tulee ilmetä, millä tavalla alentunut ymmärryskyky näkyy henkilön käytöksessä. Toisaalta lääkärinlausunto voi tukea myös sitä, jos kehitysvammaisuus ei näy mitenkään ulospäin. (Syyttävä 2020.)

Lääkärinlausunnon tilaaminen kehitysvammaisuudesta tai alentuneesta ymmärryskyvystä on tärkeää, sillä kehitysvammaisuudella voi olla suurikin merkitys esimerkiksi tuomiota annettaessa. Yleisesti ottaen mitä vakavampi rikos on kyseessä, sitä tärkeämpää lääkärinlausunnon tilaaminen on kuultavan asemasta riippumatta. (Vanhempi rikoskonstaapeli 2020.)

3.4.3 Syyntakeisuus ja mielentilatutkimus

Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää, että tekijä on tekohetkellä täyttänyt 15 vuotta. Lisäksi jotta tekijä voidaan tuomita, hänen on oltava syyntakeinen. (RL 3:4§). Syyntakeisuusarviointi tulee kyseeseen vasta asian siirryttyä tuomioistuimen käsiteltäväksi, mutta mielentilatutkimus voidaan teettää jo esitutkinnan aikana (OK 17:37§). Syyntakeisuusarviointi voi tulla kyseeseen kehitysvammaisen rikoksesta epäillyn kohdalla, mutta esitutkinnan

suorittamisen kannalta sillä ei ole merkitystä. Käytännössä mielentilatutkimus tehdään vain vakaviin väkivaltarikoksiin ja tuhotöihin syyllistyneille (Lahti 2016).

Syyntakeisuusarvioinnin tarkoituksena on selvittää mielentilatutkimuksen avulla rikoksesta epäillyn käyttäytymisen moitittavuutta sekä hänen kykyään kontrolloida käytöstään. Mielentilatutkimuksessa selvitetään rikoksesta epäillyn henkistä terveyttä ja toimintakykyä laajasti. Mielentilatutkimuksen vaihtoehtona voi olla terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen antama kirjallinen lausunto, jos epäillylle on aiemmin tehty mielentilatutkimus ja hänet on todettu vajaamieliseksi tai hän on ollut tahdosta riippumattomassa hoidossa ja hänet on todettu pysyvästi mielisairaaksi. (Korhonen, luettu 29.3.2020.)

Syyntakeisuusarviointi jaetaan kolmeen kategoriaan - syyntakeinen, alentuneesti syyntakeinen ja syyntakeeton. Syyntakeettomuuden lääketieteellis-psykiatrisetkriteerit ovat mielisairaus, syvä vajaamielisyys sekä vakava mielenterveyden ja tajunnan häiriö. Mielisairauteen kuuluu psykoottisluonteiset tilat. Syvään vajaamielisyyteen luetaan kehitysvammaisuus. Vakavaan mielenterveyden tai tajunnan häiriöön luetaan esimerkiksi myrkytystilat ja dementia. (Lahti 2016.)

Henkilö on syyntakeeton, jos hän ei kykene tekohetkellä ymmärtämään tekoaan tai sen oikeudenvastaisuutta tai hän ei kykene säätelemään käyttäytymistään mielisairauden, syvän vajaamielisyyden tai vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi. Itseaiheutettua päihtymystä tai tilapäistä tajunnan häiriötä ei huomioida syyntakeisuusarvioinnissa, ellei siihen ole erityisen painavia syitä. (Rantaeskola ym. 2015, 33.)

Yleensä syyntakeisuudesta päättää tuomioistuin mielentilatutkimuksen perusteella, mutta mielentilatutkimus ei sido tuomioistuinta. Jos rikoksesta epäilty todetaan alentuneesti syyntakeiseksi, tuomittava rangaistus voi olla lievempi. Täysin syyntakeetonta rikoksesta epäiltyä ei sen sijaan tuomita rangaistukseen, mutta hänet voidaan määrätä tahdosta riippumattomaan mielenterveyslainmukaiseen hoitoon tai kehitysvammalain mukaiseen erityishuoltoon. (Korhonen, luettu 29.3.2020.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

4.1 Aiheen valinta

Ensimmäinen vaihe opinnäytetyön tekemisessä on aiheen valinta ja sen analysointi. Analysoinnissa pohditaan motivoiko aihe ja kehittääkö se ammatillisesti. Lisäksi aiheen tulisi olla ajankohtainen tai tulevaisuudessa tärkeä aihe. (Vilka & Airaksinen 2004, 23.) Kehitysvammainen henkilö esitutkinnassa valikoitui aiheeksi alun perin sattumalta, kun silmiini osui kirjastossa kirja kehitysvammaisuudesta. Aloitin aiheen ”perkaamisen” tutustumalla tehtyihin opinnäytetöihin ja aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen. Mitä enemmän aiheeseen tutustuin, sitä vakuuttuneemmaksi tulin sen tarpeellisuudesta. Aihevalintaa perusteltiin tarkemmin kohdassa 1.1.

Opinnäytetyön tavoitteena on, että sen avulla voisi tuoda parhaiten osaamistaan esille. Aihetta ei kuitenkaan kannata hylätä sen vuoksi, että se sisältää osa-alueita, joihin ei ole koulutautunut. (Vilka & Airaksinen 2004, 24.) Itselläni ei ole aikaisempaa koulutusta kehitysvammaisuudesta, joten käytännössä lähdin tämän osa-alueen kohdalla liikkeelle tyhjältä pöydältä. En kuitenkaan kokenut missään vaiheessa kehitysvamma-aihetta liian suurena haasteena, sillä oma motivaationi kasvoi sitä mukaan, mitä enemmän aiheeseen tutustuin.

4.2 Opinnäytetyösuunnitelma

Aihevalinnan jälkeen seuraava vaihe opinnäytetyöprosessissa on opinnäytetyösuunnitelman laatiminen, jonka tarkoitus on hahmottaa mitä ollaan tekemässä. Opinnäytetyösuunnitelmassa esitellään opinnäytetyön idea, asetetaan tavoitteet, sekä määritellään tutkimusongelma. Opinnäytetyösuunnitelma on hyvä aloittaa lähtötilanteen kartoituksella, jossa tulisi selvittää muun muassa mitä ideoita alalta jo löytyy, kohderyhmä, tarpeellisuus, kirjallisuus ja muut lähteet sekä omien kykyjen ja resurssien kartoittaminen. (Vilka & Airaksinen 2004, 27.)

Ammattikorkeakoulun yhtenä tavoitteena on, että opiskelija pystyy toimimaan ammattinsa asiantuntijatehtävissä valmistuttuaan. Opinnäytetyön tulisi olla käytännönläheinen ja työelämästä lähtevä, tutkimuksellisella asenteella toteutettu sekä ammattimaisuutta osoittava. (Vilka & Airaksinen 2004, 10.) Määrittelin opinnäytetyösuunnitelmassa opinnäytetyölleni tavoitteet, jotka pyrin ratkaisemaan asettamieni tutkimuskysymysten avulla. Opinnäytetyön tavoitteet määriteltiin kohdassa 1.2.

4.3 Toiminnallinen opinnäytetyö ja tutkimusmenetelmä

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen, joka on vaihtoehto tutkimukselliselle tai portfolio-muotoiselle opinnäytetyölle. Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla esimerkiksi prosessi, tuotos tai projekti. (Haikansalo & Korander 2019, 4.) Toiminnallinen opinnäytetyö eroaa tutkimukselliseen opinnäytetyöhön verrattuna siinä, että toiminnallisessa työssä lopputuotteena on jokin tuotos, tässä tapauksessa opas poliisille. Tutkimuksellisessa opinnäytetyössä lopputuloksena syntyy uutta tietoa useimmiten tutkimusraportin muodossa.

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu sekä raportti, että tuotos eli produkti. Raportissa kerrotaan opinnäytetyön prosessista eli mitä, miksi ja miten opinnäytetyö on toteutettu. Raportin avulla lukija pystyy myös arvioimaan, miten opinnäytetyössä on onnistuttu. Parhaimmassa tapauksessa raportin lukija pystyy raportin avulla perehtymään opinnäytetyöprosessiin ja ymmärtämään kokonaisuutta näkemättä varsinaista produktia. (Vilka & Airaksinen 2004, 65-66.)

Opinnäytetyösuunnitelmassa opinnäytetyölle määritellään tutkimusongelma(t), joka pyritään ratkaisemaan sopivalla tutkimusmenetelmällä. Tutkimusmenetelmät pitävät sisällään aineistonkeruu- ja analyysimenetelmät. Menetelmiä on useampia, ja ne muodostavat kukin oman tutkimusotteensa. Vaihtoehtoisina otteina voidaan käyttää laadullista (kvalitatiivinen) ja määrällistä (kvantitatiivinen) lähestymistapaa. (Kananen, 2015, 63). Verrattuna tutkimukselliseen opinnäytetyöhön, toiminnallisen opinnäytetyön tutkimuskäytännöt ovat väljemmät, vaikka tiedon keräämisen keinot ovatkin samat (Vilka & Airaksinen 2004, 57).

Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä tiedon keräämisessä hyödynnettiin laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Kvalitatiivisessa tutkimusmenetelmässä ei voida etukäteen määritellä kerättävän aineiston määrää, sillä määrän ratkaisee itse aineisto kylläntymisen kautta (saturaatio). Saturaatiolla tarkoitetaan sitä, että tarvittavaa aineistoa kerätään niin kauan ja niin paljon, että tutkimusongelma ratkeaa. (Kananen, 2015, 128.)

Kvalitatiivisessa tutkimusmenetelmässä aineistoa voidaan kerätä yksilö- tai ryhmähaastattelun avulla. Opinnäytetyössäni aineistoa kerättiin yksilöhaastattelun ja tarkemmin teemahaastattelun avulla. Teemahaastattelusta käytetään termiä puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, joka tarkoittaa sitä, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee

opinnäytetyölle asetettujen keskeisten teemojen avulla. Kysymyksiä ei ole ”kiveen hakattu” ja niiden järjestys voi vaihdella. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.)

4.4 Opinnäytetyön toteuttaminen

Aloitin varsinaisen opinnäytetyöprosessin marraskuussa 2019, kun aihevalinnan jälkeen tein opinnäytetyösuunnitelman. Opinnäytetyösuunnitelma on pienoiskoossa opinnäytetyö, jossa esitellään opinnäytetyön idea, asetetaan tavoitteet sekä määritellään tutkimusongelma. Opinnäytetyösuunnitelmaa varten tutustuin kehitysvammaisuuteen liittyvään kirjallisuuteen, sähköisesti löytyvään materiaaliin sekä tehtyihin opinnäytetöihin ja loin näin tietoperustan aiheeseen.

Asetin opinnäytetyösuunnitelmassa opinnäytetyölleni alun perin viisi tutkimuskysymystä, joiden tarkoituksena oli toimia punaisena lankana opinnäytetyön rakentumisessa. Alkuperäinen suunnitelma oli luoda poliisille selkeä opas alustavista puhutuksista tuomioon antoon saakka, kun asiakkaana on kehitysvammaisen henkilö. Vapaa valintaisella toiminnallinen opinnäytetyö-menetelmäkurssilla jouduin kuitenkin toteamaan, että opinnäytetyö paisuu liian laajaksi, jonka vuoksi aihe rajautui pelkästään esitutkintaan. Aiheen rajautuessa myös osa tutkimuskysymyksistä rajautui pois. Esimerkiksi kehitysvammaisen antaman lausunnon luotettavuudesta voisi itsessään jo tehdä opinnäytetyön, jonka vuoksi se rajattiin pois.

Laadukas opinnäytetyö syntyy vaiheittain, jonka vuoksi sen kirjoittamiseen tulisi varata aikaa. Vilkan ja Airaksisen Toiminnallinen opinnäytetyö-kirjassa kehoitetaan kirjoittamaan tekstiä yhtäjaksoisesti ilman päivien tai viikkojen taukoa. (2004, 67.) Tämän totesin järkeväksi, sillä vuoden 2020 tammi- ja helmikuussa keskityin opinnäytetyön tekemisen sijaan työharjoitteluun. Mitä pidempi tauko opinnäytetyön tekemiseen tuli, sitä hankalampaa työhön oli päästä tauon jälkeen kiinni. Opinnäytetyö ja sen ideointi oli mielessä kuitenkin päivittäin ja kirjoitin esimerkiksi aiheeseen liittyvät luotettavat lähteet aina ylös erilliselle pohjalle. Varsinaista opinnäytetyöpäiväkirjaa en pitänyt, vaikka se olisi varmasti helpottanut raporttoimista.

Hankin teoriatietoa kehitysvammaisuudesta käytännössä koko opinnäytetyöprosessin ajan. Tiedonkeruumenetelmäksi valikoitui laadullinen tutkimusmenetelmä, sillä tarkoitukseni oli yhdistää teoriatieto käytännön tasolle haastatteleamalla kehitysvamma-alan ammattilaista, poliisia ja syyttäjää aiheeseen liittyen. Opinnäytetyösuunnitelman jälkeen aloin etsimään

sopivia henkilöitä haastateltaviksi, joilla on kokemusta kehitysvammaisista henkilöistä esitutkinnassa. Sain apua haastateltavien valinnassa Poliisiammattikorkeakoulun henkilökunnalta sekä poliisilaitokselta, jossa suoritin työharjoitteluni. Haastatteluiden sopiminen sujui ongelmitta ja sain sovittua haastattelut tammi-helmikuulle 2020, joka mahdollisti sen, että haastatteluiden purkamiselle ja opinnäytetyön kirjoittamiselle jäi hyvin aikaa.

Haastattelumuodoksi valikoitui teemahaastattelu, sillä tarkoituksena oli ymmärtää laajempaa kokonaisuutta. Kehitysvammaisuudesta löytyy paljon tietoa, mutta haastattelun avulla teoretieto oli tarkoitus yhdistää käytännön tilanteisiin poliisin työssä. Teemahaastattelu pohja oli kaikille haastateltaville sama. Kolmen eri alan ammattilaisten haastattelut antoivat hieman eri näkökulman aiheeseen, joka oli tavoitteena, jotta voisin ymmärtää kehitysvammaisuutta ja esitutkinnan näkökulmasta huomioitavia piirteitä kokonaisvaltaisesti.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä laadullisella menetelmällä kerättyä aineistoa ei ole välttämätöntä analysoida, sillä haastatteleamalla kerättyä aineistoa voidaan käyttää opinnäytetyössä kuten kirjallisia lähteitä. Tällöin kerättyä aineistoa käytetään päättelyn ja argumentoinnin tukena sekä syventämään aiemmin kerättyä teoretietoa. (Vilka & Airaksinen 2004, 58.) Laadullinen menetelmä oli mielestäni toimivin tiedonkeruumenetelmä tässä opinnäytetyössä, sillä tarkoituksena oli sitoa teoretieto käytännön tilanteisiin asiantuntijahaastatteluiden avulla eikä niinkään analysoida haastattelun tuloksia. Haastatteluissa ilmeni paljon yhteneväisyyksiä hankkimaani teoretietoon, joten haastattelut tukivat hyvin hankkimaani tietoperustaa.

Varsinainen produkti valmistui suurimmaksi osaksi kuin itsestään. Käytännönläheisenä ihmisenä produktin tuottaminen oli raporttiin verrattuna helpompaa, sillä kirjallisessa produktissa ulkoasu ja asetelu saavat poiketa raportointiin määritellyistä ohjeista. Produkti tehdään kohderyhmää varten, jonka vuoksi se voi olla ulkomuodoltaan käytännössä millainen tahansa, kunhan se täyttää käyttötarkoituksen. Teoriapohjan keräämisen jälkeen suurimmaksi haasteeksi muodostui materiaalin kokoaminen loogiseen järjestykseen. Tavoitteenani oli valmistaa käyttökelpoinen opas poliisin käyttöön, joten päädyin tekemään Powerpoint-esityksen. Pyrin tuottamaan sisällöllisesti selkeän oppaan, josta olisi poliisille konkreettisesti apua, kun esitutkinnassa on kehitysvammaisen henkilö.

Opinnäytetyön aihealueet, kuten kehitysvammaisen henkilön kohdalla huomioitavat erityispiirteet, valikoituivat opinnäytetyöhön haastatteluiden seurauksena. Haastatteluissa nousi

samoja teemoja esiin, kuten kehitysvammaisen henkilön herkkyys johdattelulle, sekä erilaiset kommunikaatio- ja ymmärryskyvyn ongelmat. Kehitysvammaista henkilöä verrattiin myös lapseen, jonka vuoksi opinnäytetyössä tuodaan esille paljon samoja periaatteita kuin lapsen kohdalla esitutkinnassa. Kehitysvammaisen henkilön vertaaminen lapseen aiheutti toisinaan hankaluutta, sillä opinnäytetyössäni käsiteltiin nimenomaan täysi-ikäisiä kehitysvammaisia henkilöitä.

4.5 SWOT-analyysi

SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) -työkalu on yksinkertainen nelikenttäanalyysi erilaisten toimintojen, hankkeiden ja projektien suunnittelussa (Innokylä 2013). SWOT-nelikenttäanalyysia voidaan käyttää myös ideointiin ja jatkokehittelyyn, joten se sopii hyvin myös opinnäytetyön kriittiseen arviointiin. Taulukko 2. auttaa hahmottamaan SWOT-työkalua.

Opinnäytetyösuunnitelman valmistuttua suoritin vapaavalintaisen ”Toiminnallinen opinnäytetyö”- menetelmäkurssin, jossa käytiin läpi erilaisia työkaluja opinnäytetyön työstämiseen liittyen. Valinnaisella kurssilla hyödynnetty SWOT-analyysi auttoi ymmärtämään opinnäytetyötä kokonaisuudessaan ja hioi opinnäytetyön aihetta tarkemmaksi opinnäytetyösuunnitelman jälkeen. Esimerkiksi aiheen rajaaminen pelkästään esitutkintaan hahmottui nimenomaan SWOT-analyysin avulla.

<p>Vahvuudet (strengths)</p> <ul style="list-style-type: none"> -tarpeellinen -julkinen -motivaatio aiheeseen 	<p>Heikkoudet (weaknesses)</p> <ul style="list-style-type: none"> -aiheen rajaaminen -kehitysvammaisuuden tuntemattomuus
<p>Mahdollisuudet (opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> -ammattillinen kehittyminen -työllistyminen 	<p>Uhat (threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> -liian laaja / yksityiskohtainen -materiaalin vanhentuminen -opasta ei hyödynnetä

Taulukko 2. SWOT-analyysi.

Vahvuudet. Opinnäytetyöni vahvuus on ensisijaisesti sen tarpeellisuus, sillä poliisin perustutkinnossa aihetta sivutaan hyvin pintapuolisesti. Kehitysvammaisen henkilön kohtaaminen poliisin työssä ei ole epätavallista, jonka vuoksi kaikilla poliiseilla tulisi olla valmius kohdata

myös tähän ryhmään lukeutuvat henkilöt. Lähtökohtaisesti poliisi on esimerkiksi esitutkin-
nassa vastuussa siitä, että henkilö ymmärtää oikeutensa ja velvollisuutensa. Opinnäytetyössä
tuodaan esille kehitysvammaisuuteen liittyviä erityispiirteitä, kuten vuorovaikutuksen- ja
ymmärryskyvyn puutteet. Toisena vahvuutena on opinnäytetyön julkisuus. Kehitysvammai-
suudesta löytyy paljon yleistä tietoa ja myös poliisin toimintaa ohjaavat ja velvoittavat laki-
pykälät ovat julkisia, joka mahdollistaa sen, että opinnäytetyö tulee olemaan julkinen. Julki-
suus mahdollistaa sen, että tuotos on sähköisessä muodossa, joka taas edesauttaa sitä, että
työ on laajemmin hyödynnettävissä. Kolmantena vahvuutena on oma motivaationi aihee-
seen. Mitä enemmän olen aiheeseen perehtynyt, sitä enemmän olen aiheesta motivoitunut.
Koen, että aiheeni on tärkeä sekä poliisin, että yhteiskunnan näkökulmasta.

Heikkoudet. Aiheen rajaaminen oli alusta alkaen vaikeaa, sillä oma motivaationi aiheita
kohtaan sekä kokemus sen tarpeellisuudesta loivat riskin, että opinnäytetyö laajenee sekä
ajallisesti, että materiaalina niin laajaksi, että se ylittäisi reilusti noin 400 tuntia opinnäyte-
työlle varatun ajan. Toiseksi heikkoudeksi luen myös kehitysvamma-aiheen tuntemattomuuu-
den, sillä itselläni ei ole aikaisempaa koulutusta kehitysvammaisuuteen liittyen.

Mahdollisuudet. Aihevalinta tukee ammatillista kehittymistäni ja toivottavasti työllistymis-
täni tulevaisuudessa. Opinnäytetyö antaa myös hyvän mahdollisuuden luoda käyttökelpoi-
nen opas poliisin käyttöön aiheesta, josta ei ole aiemmin tehty opinnäytetöitä.

Uhat. Uhkana on, että opinnäytetyöstä tulee liian laaja, tai jotain osa-aluetta käsitellään liian
yksityiskohtaisesti, kun tavoitteena on luoda käyttökelpoinen ja ytimekäs opas. Uhkana on
myös materiaalin vanhentuminen esimerkiksi, jos laki muuttuu. Toisaalta opasta ei ole mah-
dollista käsitellä ilman lakipykälää, sillä poliisin toiminta perustuu eri lakeihin. Uhkana on
lisäksi se, että opasta ei hyödynnetä tai sitä ei koeta tarpeelliseksi.

5 POHDINTA

5.1 Tavoitteiden saavuttaminen ja ideat uusille tutkimuksille

Tämän opinnäytetyön on tarkoitus olla ”yleisesitys” aiheesta, sillä poliisin näkökulmasta ai-
hetta ei ole tutkittu eikä itselläni ole kehitysvammaisuuteen liittyvää aiempaa koulutusta.
Päätinkin lähteä liikkeelle kysymyksestä ”Mitä kehitysvammaisuus on?” ja tämän kysymyk-
sen ympärille aloin rakentaa tietoperustaa.

Tavoitteena oli valmistaa poliisin, erityisesti rikostutkijoiden, käyttöön käytännönläheinen
opas, jossa käsitellään ymmärrettävästi kehitysvammaisuutta ja miten se tulisi ottaa huomi-
oon esitutkinnassa. Palasin tasaisin väliajoin asettamiini tutkimuskysymyksiin, jotka auttoi-
vat hahmottamaan mitä olin tekemässä. Opinnäytetyössäni on pyritty vastaamaan asetta-
miini tutkimuskysymyksiin, mitä kehitysvammaisuus on, millaisia rajoitteita kehitysvam-
maisella henkilöllä voi olla sekä miten kehitysvammaisuus tulisi huomioida esitutkinnassa.
Mielestäni tavoitteeseen päästiin käytännönläheisen oppaan ja tutkimuskysymyksiin vastaa-
misen osalta, vaikka haasteena olikin suuren tietomäärän supistaminen vain olennaisimpiin
aihealueisiin.

Yksi tärkeä tavoite oli tuoda opinnäytetyössäni esiin kehitysvammaisuuteen liittyvät erityis-
piirteet, joiden huomioiminen on tärkeää esitutkinnassa. Älyllisen kehitysvammaisuuden
luokittelu asteisiin on tuotu opinnäytetyössä esille kehitysvammaisuuden hahmottamisen
helpottamiseksi. Sen tarkoituksena on havainnollistaa sitä, että kehitysvammaisuus voi olla
hyvin lievää, eikä se näy välttämättä ulospäin. Toisaalta kehitysvammaisuus voi olla syvää
älyllistä kehitysvammaisuutta, jolloin henkilö tarvitsee käytännössä kaikilla elämän osa-alu-
eilla tukea. Älyllisen kehitysvammaisuuden asteellisuuden ymmärtäminen on tärkeää, jotta
kehitysvammaisen henkilön tarpeet ymmärrettäisiin huomioida esitutkinnassa.

Aiheena kehitysvammaisuus on poliisin näkökulmasta tutkimatonta aluetta, joten käytän-
nössä uusille tutkimusideoille on vain mielikuviutus rajana. Pohdin opinnäytetyötä tehdessäni
kysymystä: ”Tulisiko täysi-ikäistä kehitysvammaista henkilöä kohdella esitutkinnassa kuten
lasta (kehitystason jäädessä alle 12-vuotiaan tasolle) vai kuten aikuista?”. Tähän en suora-
naisesti hakenut omassa työssäni vastausta, mutta törmäsin tähän kysymykseen lähes jatku-
vasti. Käytännön tasolla samojen periaatteiden noudattamisesta tuskin on haittaa, mutta

selvittämisen arvoista voisi olla esimerkiksi pitäisikö lapsen kohdalla käytettäviä toimintamalleja hyödyntää suoraan kehitysvammaisen henkilön kohdalla.

5.2 Työn haasteet ja luotettavuus

Opinnäytetyön tekemiseen liittyy monia haasteita, jonka vuoksi opinnäytetyön tulisi rakentua suunnitelmallisuuden kautta (Hakala J. 2004,16). Tein opinnäytetyötä ensimmäistä kertaa, joten käytännössä kaikki opinnäytetyöprosessiin liittyvä oli itselleni uutta. Lähdin liikkeelle tietoperustan keräämisellä, jota jatkoin koko opinnäytetyöprosessin ajan. Tietoa kehitysvammaisuudesta löytyi hyvin, mutta suoraan poliisin työhön rinnastettavaa tietoa löytyi todella suppeasti. Tiedon soveltaminen poliisin työhön lisäsi työn haasteellisuutta ja vei runsaasti aikaa.

Suurimmaksi haasteeksi opinnäytetyön tekemisessä koin aiheen rajaamisen. Alkuperäinen suunnitelma oli käydä opinnäytetyössäni koko rikosprosessi läpi alustavista puhutuksista aina tuomion antoon saakka, kun asiakkaana on kehitysvammaisen henkilö. Aihe rajautui pikkuhiljaa ja lopulta päädyin käsittelemään aihetta pelkästään esitutkinnan näkökulmasta. Itsessään esitutkinta on jo laaja kokonaisuus ja sitä voi käsitellä monesta eri näkökulmasta. Pohdin paljon olisiko ollut selkeämpää rajata aihetta vieläkin suppeammaksi ja esimerkiksi koostaa opas kehitysvammaisen asianomistajan näkökulmasta. Päädyin kuitenkin käsittelemään aihetta yleisellä tasolla.

Opinnäytetyössä tulisi noudattaa hyviä tieteellisiä käytäntöjä, joita ovat rehellisyys, huolellisuus sekä tarkkuus. Tiedonhankinta, tutkimusmenetelmät ja tulosten arviointi tulisi olla eettisesti kestävä. Esimerkiksi lähteet on merkattava oikein, jotta ei syyllisty tahallisesti tai tahattomasti vilpilliseen toimintaan. Muuta vilpillistä toimintaa on mm. plagiointi, jolla tarkoitetaan toisen henkilön tekstin esittämistä omanaan. (Terhi Kankaanranta 2019.)

Opinnäytetyön luotettavuutta tarkasteltaessa tulisi kiinnittää huomiota lähteiden käyttöön, joka luo perustan työn luotettavuudelle. Tässä opinnäytetyössä on käytetty sekä kirjallisia-, sähköisiä- että henkilölähteitä. Lähteiden kohdalla tulee huomioida kriittisesti lähdetiedon alkuperää, tiedon julkaisijaa sekä tiedon ikää. Keräsin suurimman osan teorian tiedosta sähköisistä lähteistä, sillä kehitysvammaisuuteen liittyvä kirjallisuus oli joko vanhempaa tuotantoa tai ei soveltunut tämän opinnäytetyön tekemiseen. Pyrin käyttämään pääsääntöisesti julkisen sektorin sekä muiden luotettavien tahojen ylläpitämiä internetsivuja, joissa tieto ei

ollut kovin vanhaa. Haastateltaviksi valikoituivat henkilöt, joilla oli henkilökohtaista kokemusta kehitysvammaisista henkilöistä esitutkinnassa. Käyttämieni luotettavien lähteiden pohjalta opinnäytetyötäni voidaan pitää mielestäni luotettavana.

5.3 Oma pohdinta

Perustellessani opinnäytetyön tarpeellisuutta johdannossa, käytin konkreettisena esimerkkinä Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisua vuodelta 2019. Esimerkin tarkoituksena on herättää lukija pohtimaan poliisin vastuuta esitutkinnassa. Kehitysvammaisuus on aihealue, jota poliisissa ei selvitysteni mukaan ole tutkittu eikä suoraan kehitysvammaisiin henkilöihin liittyvää ohjeistusta ole saatavilla.

Käytännönläheisenä ihmisenä tavoitteeni oli valmistaa opinnäytetyönä jotain käyttökelpoista poliisiorganisaatiolle. Jotta produktini tulisi käyttöön, jatkosuunnitelmani on markkinoida produktia poliisilaitokselle, jonne olen työllistymässä. Ymmärrettävästi jo valmiiksi kiireisillä rikostutkijoilla ei välttämättä ole aikaa tutustua oppaaseen, mutta tavoitteeni on, että opas löytyisi sekä sähköisessä, että kirjallisessa muodossa esimerkiksi rikostutkijoiden taukotilasta. Taukotilassa näkyvillä oleva versio tavoittaisi kohderyhmän yksittäisellä poliisilaitoksella, kun taas sähköinen versio tavoittaisi laajemmalti poliiseja.

Hyvään opinnäytteeseen ei ole oikotietä, todetaan Juha T. Hakalan kirjoittamassa opinnäytetyöoppaassa ammattikorkeakouluille (2004, 17). Tämä kiteyttää opinnäytetyön tekemisen mielestäni erittäin kuvaavasti, sillä tein opinnäytetyötä ensimmäistä kertaa, jonka vuoksi koin opinnäytetyöprosessin toisinaan haastavaksi. En alkuun osannut edes kuvitella sitä työmäärää, jonka lopulta opinnäytetyöhöni käytin, jos mukaan luetaan kaikki se aika, jonka käytin ajatustyölle ja suunnittelulle kirjoittamisen välissä. Kiinnostus aiheita kohtaan sekä aiheen tutkimattomuus poliisin näkökulmasta loivat suuren riskin sille, että opinnäytetyö laajenee resurssit huomioiden kohtuuttoman laajaksi. Haastavinta oli karsia produktista osia pois, mutta se oli välttämätöntä, jotta pysyin suunnitellussa aikataulussa.

Opinnäytetyön teko opetti paljon ja koen ammattitaitoni kehittyneen sekä esitutkinnan, että tämän erityisryhmäksikin luonnehditun joukon kohdalla. Produktina valmistunut poliisille suunnattu opas kehitysvammaisesta henkilöstä esitutkinnassa ei ole kaiken kattava, mutta se voi toimia ”yleisesityksenä” aiheeseen sisälle pääsemiseksi. Sisällön rajaamisen

seurauksena oppaasta saatiin mielestäni käyttökelpoinen ja selkeä, jota toivottavasti hyödynnetään tulevaisuudessa poliisin toimesta.

LÄHTEET

Ellonen, Noora & Rantaeskola, Satu (toim.) 2016: Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Haikansalo, Anu & Korander, Timo 2019: Opinnäytetyöohje: Opinnäytetyön prosessi, toteutus ja arviointi poliisi (AMK) -tutkinrossa. Poliisiammattikorkeakoulu. 4.

Hakala, Juha T. 2004: Opinnäyteopas ammattikorkeakouluille. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Helsingin yliopiston avoinyliopisto: Prosessioikeus. Prosessioikeuden pääperiaatteet. Luettavissa: <https://www.avoin.helsinki.fi/oppimateriaalit/oikeustiede/materiaali/osa6.html>. Luettu 7.4.2020.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hyyti, Jari 2018: Kuulustelun psykologiaa – mitä ja miten kysyä kuulustelussa. Luento syksy 2018.

Innokylä: Business Model Canvas. Luettavissa: <https://www.innokyla.fi/web/malli596141> Luettu 13.12.2019

Itä-Suomen hovioikeus, hovioikeuden ratkaisuja: I-SHO:2019:5. Luettavissa: <https://oikeus.fi/hovioikeudet/ita-suomenhovioikeus/fi/index/hovioikeusratkaisut/hovioikeusratkaisut/1574925326123.html> . Luettu 10.12.2019.

Kananen, Jorma 2015: Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Kankaanranta, Terhi 2019: Opinnäytetöiden eettiset suositukset ammattikorkeakouluissa. Luento 2019.

Kaski, Markus & Manninen, Anja & Pihko, Helena 2012: Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy.

Koivu, Maija 2016: Kehitysvammaisuus. Määrittely, liitännäissairaudet ja kohtaaminen. Luettavissa: http://www.avi.fi/documents/10191/7571061/Kehitysvammaisuuden_maaritely.pdf/5d3bd133-e6e5-417e-9459-d181b9dc3374 Luettu: 20.3.2020.

Korhonen, Paula: Syytetyn mielentilan tutkiminen. Luettavissa: https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/kirjoituksiatodistusoikeudesta2006/IpJ8DYB6l/08_Syytetyn_mielentilan_tutkiminen_Paula_Korhonen.pdf Luettu 29.3.2020.

Kriminaalihuollon tukisäätiö: Rikollisuuden syyt.

Luettavissa: <https://www.krits.fi/2018/02/mista-rikollisuus-johtuu/> Luettu: 12.4.2020.

Lahti, Raimo 2016: Syyntakeinen vai alentuneesti syyntakeinen? Oikeudellinen näkökulma vastuukykyisyyden arviointiin.

Luettavissa: https://laaketieteenfilosofia.yhdistysavain.fi/@Bin/176423/2016_11_Lahti.pdf . Luettu: 27.12.2019.

Malinen, Markku 2019: Siilinjärvellä toissa syksynä kadonneen miehen surmasta elinkautinen murhasta – uhri löytyi metsästä piilotettuna. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10595661> . Luettu 10.12.2019.

Nevasalmi, Kaisu 2017: Siilinjärvellä kadoksissa olleen miehen tapausta tutkitaan tappona – epäilty vangittu. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-9863789> . Luettu 10.12.2019.

Papunet.net: Selkokieli puheessa ja tekstissä. Luettavissa: <https://papunet.net/tietoa/selkokieli-puheessa-ja-tekstissa> . Luettu 7.1.2020.

Rantaeskola, Satu & Hyyti, Jari & Kauppila, Jaakko & Koskelainen, Mari 2015: Haastavat asiakastilanteet – väkivalta työssä. Helsinki, Talentum.

Rikosuhripäivystys: Lapsi poliisin kuultavana. Luettavissa: <https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/riku-lehti/riku-lehti-3-2019/lapsi-poliisin-kuultavana/> . Luettu: 20.2.2020.

Rikosuhripäivystys: Mikä on edunvalvoja? Luettavissa: <https://www.riku.fi/rikoksen-uhrina/lapsi-rikoksen-uhrina/mika-on-edunvalvoja/> . Luettu 5.1.2020.

Senjanetti.fi: Vammaisen uhrin kohtaaminen, erityiskysymyksenä kehitysvammaisuus. Luettavissa <https://senjanetti.fi/vammaisen-uhrin-kohtaaminen-erityiskysymyksena-kehitysvammaisuus> Luettu 20.11.2019.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos: Millaista vammaisiin ihmisiin kohdistuva väkivalta on? Luettavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vakivalta-ja-vammaisuus/millaista-vammaisiin-ihmisiin-kohdistuva-vakivalta-on> . Luettu 8.1.2020.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos: Väkivalta ja vammaisuus. Luettavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vakivalta-ja-vammaisuus> . Luettu 9.12.2019.

Terveyskirjasto: Älyllinen kehitysvammaisuus. Luettavissa: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00556 Luettu 7.3.2020.

Terveyskylä: Kehitysvammaisuus. Luettavissa: <https://www.terveyskyla.fi/lastentalo/tietoa-lasten-sairauksista/kehitykselliset-poikkeavuudet-ja-oppimisvaikeudet/kehitysvammaisuus> Luettu: 20.3.2020.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos: Edunvalvonta. Luettavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammais-palvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaraamisoikeuden-tukeminen/edunvalvonta> Luettu: 29.3.2020.

Tuhkanen, Lauri 2012: Rikollisuuden syyt, syntyakeisuus ja mielentilan tutkiminen. Lapin yliopisto. Oikeustieteiden tiedekunta. Pro-gradu-työ.

Tukiliitto.fi: Mitä itsemääräämisoikeus on? Luettavissa: <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/mita-itsemaaraamisoikeus-on/> . Luettu 26.4.2020.

Tukiliitto.fi: Tietoa kehitysvammasta. Luettavissa: <https://www.tukiliitto.fi/tietoa-kehitysvammasta/> .Luettu: 20.2.2020.

Tukiliitto.fi: Tuettu päätöksenteko. Luettavissa: <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/tuettu-paatoksenteko/> . Luettu: 26.4.2020.

Valvira: Salassapidosta poikkeaminen. Luettavissa: https://www.valvira.fi/terveydenhuolto/hyva-ammattinharjoittaminen/salassapito/salassapidosta_poikkeaminen Luettu: 28.3.2020.

Verneri.fi: Kehitysvammaisuuden syyt. Luettavissa: <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-syyt> . Luettu: 20.3.2020.

Verneri.net: Kehitysvammaisuuden määritelmä. Luettavissa: <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-maaritelmaa> . Luettu 10.12.2019.

Verneri.net: Kommunikointi. Luettavissa: <https://verneri.net/yleis/kommunikointi> . Luettu 27.12.2019.

Verneri.net: Käsitteistä. Luettavissa: <https://verneri.net/yleis/kasitteista> . Luettu 17.11.2019.

Verneri.net: Lääketieteellinen näkökulma. Luettavissa: <https://verneri.net/yleis/laaketieteellinen-nakokulma> Luettu: 29.3.2020.

Verneri.net: Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinto. Luettavissa: <https://verneri.net/yleis/puhevammaisten-tulkin-erikoisammattitutkinto> . Luettu 9.1.2020.

Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Yle.fi: Siilinjärvellä kadoksissa olleen miehen tapausta tutkitaan tappona – epäilty vangittu. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-9863789> . Luettu 10.12.2019.

Yle.fi: Siilinjärvellä syksyllä kadonneen miehen murhasta syytetty kaksikko mielentutkimukseen – käräjäoikeus: Toinen miehistä syyllistyi vain tapon yritykseen. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10089330>. Luettu 10.12.2019.

Haastatellut:

- 1.Syyttäjä. Henkilökohtainen haastattelu 21.1.2020.
- 2.Vanhempi rikoskonstaapeli. Henkilökohtainen haastattelu 3.2.2020.
- 3.Kehitysvamma-ala/toiminnanjohtaja. Henkilökohtainen haastattelu 7.2.2020.

LIITTEET

Liite 1. Kehitysvammainen henkilö esitutkinnassa. Opas poliisille täysi-ikäisen kehitysvammaisen henkilön kohtaamiseen ja erityistarpeiden huomioimiseen esitutkinnassa.

Kehitysvammainen henkilö esitutkinnassa

OPAS POLIISILLE TÄYSI-IKÄISEN KEHITYSVAMMAISEN HENKILÖN KOHTAAMISEEN JA ERITYISTARPEIDEN HUOMIOIMISEEN ESITUTKINNASSA.

Kehitysvammainen henkilö esitutkinnassa

- ▶ Suomessa on diagnosoitu kehitysvamma noin 40 000- 50 000 ihmiselle.
- ▶ Lisäksi Suomessa arvioidaan olevan noin 300 000 ihmistä, joilla on eritasoisia vaikeuksia esimerkiksi käsityskyvyn ja oppimisen alueilla.
- ▶ Luvut kertovat, että myös poliisin asiakkaana on kehitysvammaiseksi tai käsityskyvyltään alentuneiksi luokiteltavia henkilöitä.

Kehitysvammaisen henkilön kohdalla esitutkinnassa haasteeksi voi muodostua:

- ▶ Kehitysvammaisuuden ja kehitysvammaisen henkilön erityistarpeiden tuntemattomuus.
- ▶ Kehitysvammaisuus ei aina näy päällepäin (esim. lievä älyllinen kehitysvammaisuus).
- ▶ Henkilölle ei ole diagnosoitu kehitysvammaa, mutta esimerkiksi ymmärryskyky on selkeästi normaali väestöä alhaisempi.
- ▶ Esitutkinnassa oleva henkilö ei ymmärrä tai halua tuoda kehitysvammaisuuttaan esille.
- ▶ **Haasteista huolimatta poliisilla tulisi olla valmius kohdata ammattitaitoisesti ja henkilön kehitystason mukaisesti myös kehitysvammaiseksi luokiteltavat henkilöt.**

Mitä on kehitysvammaisuus?

Lääketieteen mukaan kehitysvamma on oire aivojen toiminnan häiriöstä.

- ▶ Kehitysvammaisuus ilmenee ennen aikuisikää.
- ▶ Useimmiten lapsella aletaan epäillä kehitysvammaa ensimmäisten vuosien aikana syntymästä, kun lapsen kehityksessä ilmenee viiveitä.
- ▶ Suomessa kehitysvammaisuuden diagnosointi perustuu WHO:n ICD-10-tautiluokitukseen.
- ▶ Nykyään pyritään pois diagnosoinnista: kehitysvammaisuus on vain yksi osa henkilöä, jonka ei tulisi määritellä koko ihmistä.

Syitä kehitysvammaisuudelle esimerkiksi:

- ▶ äidin raskaudenaikainen infektio tai myrkytys
- ▶ kromosomipoikkeavuus
- ▶ sikiön hapen puute synnytyksen aikana
- ▶ synnytyksen aikainen aivovaurio
- ▶ lapsuuden tapaturma
- ▶ synnynnäinen aineenvaihduntahäiriö

Älyllinen kehitysvammaisuus

Älyllinen kehitysvammaisuus= puhekielessä käytetty termi "kehitysvammaisuus".

- ▶ Mielen kehitys on kokonaan estynyt tai se on puutteellinen.
- ▶ Voi liittyä henkisiä tai ruumiillisia häiriöitä, kuten aisti-, puhe- ja liikuntavammoja, epilepsiaa, autismia sekä mielenterveydenhäiriöitä.
- ▶ Kehitysiässä havaitaan heikosti kehittyviä taitoja tai kykyjä esimerkiksi älyllisillä, kielellisillä ja sosiaalisilla alueilla.

Jaetaan neljään eri asteeseen: lievä, keskivaikea, vaikea ja syvä älyllinen kehitysvammaisuus.

- ▶ Henkilön älykkyydosamäärä (ÄO) jää alle 70 pistettä. Normaali jakauma on 80-120 pistettä.
- ▶ Alle 70 pistettä jäävä älykkyydosamäärä tarkoittaa, että henkilön älykkyyssikä on alle 12 vuotta myös täysi-ikäisenä.
- ▶ Ikätasoa ei tule ajatella suppeasti, sillä esimerkiksi sosiaaliset taidot voivat kehittyä koko elämän ajan.

Älyllinen kehitysvammaisuus ja sen asteet

Kehitysvammaisuuden aste	Älykkyydosamäärä (ÄO)	Älykkyyssikä (ÄI)	Tuen tarve
Lievä älyllinen kehitysvammaisuus	50-69	9-12 v.	Tarvitsee joissakin asioissa tukea.
Keskivaikea älyllinen kehitysvammaisuus	35-49	6-8 v.	Tarvitsee tukea henkilöstä riippuen.
Vaikea älyllinen kehitysvammaisuus	20-34	3-5 v.	Tarvitsee jatkuvaa tukea/ohjausta.
Syvä älyllinen kehitysvammaisuus	Alle 20	alle 2v.	Täysin riippuvainen muista ihmisistä.

Kehitysvammaisella henkilöllä voi olla keskimääräistä heikommät taidot mm. näillä osa-alueilla:

Sosiaaliset taidot

Kielelliset taidot

Älylliset taidot

Omatoimisuustaidot

Motoriset taidot

Tarkkaavuus

Hahmottamiskyky

Kuulustelussa keskeisiä taitoja ovat kuultavan muisti, kielelliset taidot, kuullun ymmärtäminen, lauseiden tuottaminen sekä keskittymiskyky.

**Kehitysvammainen henkilö
esitutkinnassa**

Esitutkinta

- ▶ Kehitysvammaisen henkilön kohdalla esitutkinta pyritään hoitamaan kuten kaikkien muidenkin kohdalla, huomioiden kuitenkin kehitysvammaisen henkilön kehitystaso ja kehitysvammaisuuteen liittyvät erityispiirteet.
- ▶ Älyllisesti kehitysvammaisen henkilön älykkyyssosamäärä jää alle 70 pisteen, joka tarkoittaa, että henkilön älykkyydikä on täysi-ikäisenäkin alle 12-vuotiaan tasolla.
- ▶ Kehitysvammaisen henkilön kohdalla tulisi käyttää soveltaen pitkälti samoja periaatteita kuin lapsen kohdalla esitutkinnassa. Lasta kuultaessa on otettava huomioon lapsen kehitystaso. Esimerkiksi alle 4-vuotiaat lapset ovat harvoin kuultavissa, mutta sitä vanhempien lasten kuuleminen on yleensä mahdollista.

Kehitysvammaisen henkilö asianomistajana & todistajana

Asianomistajana

- ▶ Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla rikollisuus on usein piilorikollisuutta. Piilorikollisuutta voi selittää kykenemättömyys itse ilmoittaa rikoksesta.
- ▶ Kohtaavat muita enemmän esimerkiksi seksuaalista väkivaltaa, jota voi selittää tiedon puute seksuaalisuudesta. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat laitoksessa olevat ja psyykkisesti tai vakavasti vammaiset henkilöt.
- ▶ **Syitä rikoksen kohteeksi joutumiselle:** Voi olla tietämätön oikeuksistaan / ei tunnista tilanteisiin liittyviä riskejä tai väkivallan uhkaa. Muista ihmisistä riippuvaisia, joka lisää riskiä joutua rikoksen kohteeksi.

Todistajana

- ▶ Jos kehitysvammaisella henkilöllä voidaan olettaa olevan rikokseen liittyvää tietoa, hänet voidaan kuulustella todistajan asemassa.
- ▶ Kehitysvammaisen henkilön kohdalla tulisi suorittaa tapauskohtaista harkintaa todistamisesta.
- ▶ Huomioitava kehitysvammaisen henkilön kehitystaso ja ylipäätään se, onko hän kuultavissa.

Kehitysvammainen henkilö rikoksesta epäiltynä

- ▶ Noin 30-35%:lla kehitysvammaisista on mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöitä, joka tarkoittaa noin viisinkertaista lukua verrattuna valtaväestöön. Erilaiset mielenterveys- tai käyttäytymishäiriöt voivat sekä altistaa rikoksen uhriksi joutumiselle, että rikokseen syyllistymiselle, mutta ne eivät suoraan johda rikollisuuteen.
- ▶ Kehitysvammaisuuteen liitetään usein haastava käyttäytyminen, joka voi liittyä esimerkiksi autismiin tai fyysiseen sairauteen. Väkivaltainen käytös voi juontaa juurensa esimerkiksi siitä, että kehitysvammainen henkilö ei kykene ilmaisemaan itseään puhumalla ja turhautuminen purkautuu lopulta väkivaltaisena käytöksenä. Myös esimerkiksi autismiin liittyvä aistiyliherkkyys voi laukaista aggressiivisuuden.
- ▶ Lievempiä tapauksia ei yleensä saateta poliisin tietoon → Syy käyttäytymiselle usein siinä, että kehitysvammaista henkilöä ei ole osattu huomioida yksilötasolla. Ongelman ratkaisu esim. hoitolaitoksessa yleensä tarkoituksenmukaisempi vaihtoehto kuin esitutkinta.

Kehitysvammaisen henkilön kohdalla huomioitavat erityispiirteet

- ▶ Aikaisemmin kehitysvammaisuuteen luettiin laajempi joukko erilaisia vammoja tai vaurioita, mutta nykyisin henkilöllä saattaa olla useita eri diagnooseja, jotka vaikuttavat henkilön ymmärtämiseen, oppimiseen tai erilaisen tuen tarpeeseen.
- ▶ Kehitysvammaisuudesta johtuvien rajoitteiden ymmärtäminen ja huomioiminen on tärkeää jo aikaisessa vaiheessa esitutkintaa, jotta kehitysvammaisen henkilön oikeusturva toteutuu. Oikeusturvalla tarkoitetaan sitä, että henkilölle kuuluvat oikeudet ja velvollisuudet tosiasiansa toteutuvat rikosprosessissa.

Kommunikaatio ja vuorovaikutus

Lähtökohtaisesti kehitysvammaisuus ei tarkoita puhevammaisuutta, mutta suurella osalla kehitysvammaisista on ongelmia puheen ymmärtämisessä ja tuottamisessa.

- ▶ Kehitysvammaisen henkilön kohdalla puheen kehitys usein viivästyy ja osalla puhetaito jää kokonaan kehittymättä/puhe on vähäistä. Esimerkiksi vaikeasti vammaisten kohdalla tietoinen vuorovaikutus voi jäädä kokonaan kehittymättä.
- ▶ Puheen tuottamisen vaikeus voi näkyä esimerkiksi epäselvänä puheena tai hankaluutena löytää sanoja keskustelutilanteessa. Puhevammaan voi liittyä myös kirjoittamisen ja lukemisen vaikeuksia.

Kommunikaatiovaikeudet:

- ▶ Liittyvät yleensä sairauksiin tai vammoihin, jotka heikentävät aivojen ja keskushermoston toimintaa.
- ▶ Voivat olla joko synnynnäisiä tai kehittyä myöhemmin.
- ▶ Voi olla hankalaa ottaa yhteyttä / olla vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa.

Miten kommunikaatio ja vuorovaikutus tulee huomioida esitutkinnassa?

- ▶ Esitutkinnassa tulee pohtia, onko kehitysvammaisen henkilöä kuuluttavissa, jos puheen tuotossa on suuria ongelmia.
- ▶ Puhevammaista on tärkeää tukea mukautamalla itse vuorovaikutukseen.
- ▶ Puheen lisäksi muita kommunikointikeinoja voivat olla esimerkiksi ilmeet, eleet, yksittäiset ääntelyt/sanat, piirtäminen, viittomat, aakkostaulut, sana- ja lauselilat, kyllä/ei-kortit, katsohjattava tietokone sekä esinelden tai kuvien osoittaminen.
- ▶ Esitutkinnassa voidaan myös hyödyntää puhevammaisten tulkkipalvelua, läheistä tai muuta henkilöä, joka pystyy selvittämään vuorovaikutusta.

Ymmärryskyky

Kehitysvammaisen henkilö tarvitsee usein enemmän aikaa ja asian selittämistä ymmärtääkseen, mitä ja miksi jotain tapahtuu.

- ▶ Kehitysvammaisella henkilöllä voi olla hankaluuksia ymmärtää puhetta etenkin pitkien ja monimutkaisten lauseiden kohdalla.
- ▶ Ymmärtämisen vaikeus voi jäädä vastapuolelta helpommin huomaamatta, kuin puheen tuotossa olevat ongelmat.

Miten ymmärryskyky tulisi huomioida esitutkinnassa?

- ▶ Esitutkinnassa ymmärtämisen vaikeus tulisi huomioida etenkin kuulusteluissa, kun kuulusteltavalle kerrotaan hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. Esim. lakitermejä tulisi välttää, sillä voivat olla kenelle tahansa asiaan perehtymättömälle hankalia ymmärtää.
- ▶ Viestin pääsisältö tulisi kertoa helposti hahmotettavina kokonaisuuksina niin, että kehitysvammaisen henkilö ymmärtää mistä on kysymys tai mitä häneltä odotetaan.
- ▶ Puhenopeuden hidastaminen. Selkokielen käyttö tarvittaessa=yleisen sanaston käyttämistä yksinkertaisissa lauserakenteissa.
- ▶ Viestintää voi havainnollistaa ilmeillä, näyttämällä kuvia, piirtämällä tai kirjoittamalla keskeisiä sanoja paperille. Poliisin näkökulmasta tulee kuitenkin huomioida, että ei vahingossa johdattele kuulusteltavaa.

Johdateltavuus

Kehitysvammaiset henkilöt ovat usein herkkiä johdattelulle.

- ▶ Johdattelulla tarkoitetaan toisen ihmisen puheen, ajatuksien ja muistikuvien suuntaamista haluttuun suuntaan.
- ▶ Johdattelu voi olla joko sanallista tai sanatonta. Esimerkiksi pelkkä nyökkäys voi ohjata keskustelua haluttuun suuntaan.
- ▶ Kehitysvammainen henkilö voi kokea poliisin niin suureksi auktoriteetiksi, että esim. kuulustelussa vastaa kysymyksiin siten, kuten olettaa kuulustelijan haluavan hänen vastaavan.
- ▶ **Tahattomankin johdattelun seurauksena kuultavan kertomuksen luotettavuus kärsii ja pahimmillaan kuulustelukertomusta ei voida hyödyntää näyttönä asian käsittelyssä.**

Miten johdateltavuus tulisi huomioida esitutkinnassa?

Kuulusteluissa pyrittävä siihen, että kuultava kertoisi mahdollisimman itsenäisesti tapahtumista. Itsenäistä kerrontaa tuetaan avoimilla kysymyksillä, johon useimmiten vastataan laajemmin kuin yhdellä sanalla. Esim. "Mitä sitten tapahtui? Kerro siitä lisää..."

Kuulustelija voi tahattomasti syyllistyä johdatteluun jos:

- ▶ Oma ennakkokäsitys tapahtumista on vahva.
- ▶ Kuultavaan on hankalaa saada kontaktia / hän ei halua kertoa tapahtumista / muistikuvat tapahtumista ovat puutteelliset.
- ▶ Käyttämällä johdattelevia sanavalintoja / esittämällä kysymyksiä, jotka sisältävät oletuksen jostain tapahtuneesta.
- ▶ Olosuhteet, kuten kiire altistaa johdattelulle.

Ennen kuulustelua

Ennen kuulustelua huomioitavia asioita:

OIKEUSTOIMIKELPOISUUS

- **Kehitysvammaisen henkilön oikeustoimikelpoisuutta on usein rajoitettu määräämällä hänelle edunvalvoja, joka päättää osittain tai kokonaan kehitysvammaisen asioista.**
- **Itsemääräämisoikeus & tuettu päätöksenteko** = Täysi-ikäisellä kehitysvammaisella henkilöllä on lähtökohtaisesti oikeus päättää omista asioista ja esim. kieltäytyä tukihenkilöstä, vaikka se heikentäisi hänen asemaansa. Päätöksentekoa voi tukea kehitysvammaisen henkilön valitsema henkilö.
- Kehitysvammaisen henkilö **voidaan myös julistaa vajaavaltaiseksi**, joka tarkoittaa, että hän voi päättää itseään koskevista asioista, jos hän ymmärtää asian merkityksen. Päätöksen oikeustoimikelpoisuudesta tekee tuomioistuin tapauskohtaisesti.

EDUNVALVOJA

- Pysyvän edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle henkilölle voi tulla kysymykseen sairaan, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai vastaavan syyn vuoksi, jos henkilö ei kykene valvomaan etujaan tai huolehtimaan itseään/omaisuuttaan koskevista asioista (HolhL 2:8§). **Kehitysvammaiselle henkilölle on määrätty usein edunvalvoja.**
- Edunvalvoja voidaan hakea myös yksittäistä rikosasiaa varten, jos kehitysvamma vaikuttaa henkilön ymmärrys- ja päätöksentekokykyyn niin, että hän voi omalla toiminnallaan vahingoittaa omaa etuaan.
- Poliisin on arvioitava edunvalvojan tarve aikaisessa vaiheessa esitutkintaa. Tutkinnanjohtaja hakee edunvalvojaa tuomioistuimesta.

PUHEVALLAN KÄYTTÖ

- Alaikäisten ja vajaavaltaiseksi julistettujen täysi-ikäisten puhevaltaa on rajoitettu esitutkinnassa sekä oikeudenkäynnissä.
- OK 12:1 §:n mukaan vajaavaltaiseksi julistetun puhevaltaa käyttää edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Poikkeus: käyttää itse puhevaltaansa, jos vajaavaltaisella oikeus vallita esimerkiksi omaisuutta, mihin rikos on kohdistunut.
- **Täysi-ikäinen vajaavaltainen asianomistaja käyttää itse puhevaltaansa henkilöään koskevassa asiassa** (esim. pahoinpitely/sekuaalirikos, joka kohdistunut asianomistajaan), **jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen.** (OK 12:1 §.)
- **Rikosoikeudellisesti vastuussa oleva vajaavaltainen rikoksesta epäilty käyttää itse puhevaltaa, jos hän on syntakeinen.** Jos vajaavaltainen on syntykeeton, puhevaltaa käyttää edunvalvoja tai muu laillinen edustaja.

1. Poliisin ja syyttäjän välinen esitutkintayhteistyö

- ▶ Kehitysvammaisia henkilöitä voidaan pitää erityisryhmänä esitutkinnassa, jonka vuoksi poliisin ja syyttäjän välinen esitutkintayhteistyö on tärkeää aloittaa jo aikaisessa vaiheessa esitutkintaa (ETL 5 luku).
- ▶ Syyttäjä on viime kädessä vastuussa siitä, että esitutkinnassa on otettu asian käsittelyn kannalta olennaiset asiat huomioon ja että asia voidaan käsitellä rikoksen pääkäsittelyssä yhdellä kertaa.

Yhteistyön tarkoituksena:

- konsultoida syyttäjää siitä, mitä esitutkinnassa tulisi selvittää, kun esitutkinnassa on kehitysvammaisen henkilö.

2. Kehitysvammaisen henkilön laillisen edustajan kuuleminen

- ▶ Kehitysvammaiselle henkilölle määrättyä edunvalvojaa/muuta laillista edustajaa (esim. sosiaalityöntekijä) voidaan kuultella esitutkinnassa ennen kehitysvammaisen henkilön kuulemistä.
- ▶ Voi tulla kyseeseen myös, jos henkilöllä ei ole diagnosoitu kehitysvammaa, mutta poliisilla on herännyt epäily henkilön alentuneesta ymmärryskyvystä tai mahdollisesta kehitysvammaisuudesta. Tällöin tarkoituksena on selvittää, miten kehitysvammaisuus tai alentunut ymmärryskyky ilmenee henkilössä.

Kuulemisen tarkoitus:

- ▶ Saada esitietoja kehitysvammaisen henkilön taustoista, vamma-asteista sekä kommunikointikeinoista.
- ▶ Selvittää, miten ja mistä rikosepäily on herännyt.
- ▶ Selvittää kehitysvammaisen henkilön tarve mm. oikeudenkäyntiavustajalle, tukihenkilölle sekä puhetulkille.

3. Puhevammaisten tulkkipalvelu

- ▶ Esitutkinnassa voidaan hyödyntää puhevammaisten tulkkipalvelua, jos asiakkaalla on puheentuottamisen vaikeuksia. Puheentuottamisen/vuorovaikutuksen ongelmat tulisi selvittää ennen kuulustelua.
- ▶ Tulkkinä toimia myös esimerkiksi läheinen eli tulkin ei tarvitse olla ammattitulkki. Päätavoite tulkin käyttämisessä on, että tulkki ymmärtää tulkittavaa ja pystyy kääntämään ilman johdattelua asian.
- ▶ Puhevammaisen saa tulkkipalvelun yleensä Kansaneläkelaitoksen kautta.

Puhevammaisen tulkin tarkoitus:

- ▶ Tukea puhevammaisen kommunikointia kannustamalla tätä vuorovaikutukseen ja kääntää epäselvä puhe ymmärrettävään muotoon.
- ▶ Selventää myös tarvittaessa asiakkaalleen keskustelukumppanin viestin.

Hyvä huomioida:

- ▶ Esitutkinnan näkökulmasta tulkin käyttö kuulustelussa voi olla haasteellista, sillä ei ole täyttä varmuutta kääntäkö tulkki asian, kuten kuultava on sen todellisuudessa tarkoittanut. Esimerkiksi pääkäsittelyssä vastapuoli voi väittää, että kertomus ei ole luotettava, jos tulkki on kääntänyt kertoman. Myös tämän vuoksi on tärkeää hankkia näyttöä rikoksesta myös muilla keinoin.

4. Kuulustelun suunnittelu

- ▶ Kuulustelu on tärkeä osa esitutkintaa, jonka vuoksi kuulustelun suunnittelu ja kuulusteltavan taustoihin tutustuminen on tärkeää.
- ▶ Lasten kohdalla voidaan käyttää esimerkiksi NICHD-haastattelurunkoa, joka soveltuu hyvin myös kehitysvammaisen henkilön kuulusteluun.
- ▶ NICHD-haastattelurungon tavoite on saada lapsi kertomaan itse mahdollisimman laajasti tapahtumista.

Kuulustelun suunnittelu:

- Esitietojen hankkiminen.
- Aikataulu.
- Tutkintasuunnitelman laatiminen.
- Kuulustelun eteneminen, tavoite, sisältö.
- NICHD-haastattelurungon hyödyntäminen.
- Runko kuulustelukysymyksistä.
- ➔ AVOIMET KYSYMYKSET.

Kehitysvammaisen henkilön kuulustelu

5. Kuulustelun videointi

Videokuulustelun tärkeys korostuu kehitysvammaisen henkilön kohdalla.

- ▶ Kuulustelu voidaan ottaa ääni- ja kuvatallenteeseen, kun asian laatu tai kuulusteltavaan liittyvät seikat sitä vaativat (ETL 9:3§).
- ▶ Jos asianomistajaa / todistajaa ei kuulla oikeudenkäynnissä nuoren iän/ henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi, kuulustelut tulisi tallentaa ääni- ja kuvatallenteelle. Tallentamisesta on aina ilmoitettava kuultavalle. (ETL 9:4§).
- ▶ Kuulustelun jälkeen kuultavalle on annettava mahdollisuus nähdä tallenne sekä tehdä siihen tarvittavat muutokset. Tästä voidaan poiketa, jos kuultavana on iältään nuori / henkiseltä toimintakyvyltään häiriintynyt henkilö ja videon näyttäminen olisi selkeästi tarkoituksetonta. (ETL 9:5§).
- ▶ Myös vastapuolelle tulee varata tilaisuus nähdä tallenne sekä esittää sen perusteella lisäkysymyksiä (ETL 7:17§ ja ETL 9:4§). Tällä turvataan osapuolten tasavertaista mahdollisuutta vaikuttaa käsittelyn lopputulokseen puolustautumalla vastapuolen vaatimuksia ja väitteitä vastaan.

Toisin kuin paperisesta kuulustelukertomuksesta, videotallenteelta on mahdollisesti nähtävissä henkilön kehitysvammaisuus ja hänen kykynsä esimerkiksi ymmärtää asioita. Toisaalta videolta on nähtävissä myös, jos kehitysvammaisuus ei näy mitenkään ulospäin.

- ▶ Kehitysvammaisuudella voi olla merkitystä asian käsittelyn sekä tuomionannon kannalta, jonka vuoksi sen esille tuominen on tärkeää.
- ▶ Kehitysvammaiset henkilöt ovat usein helposti johdattavissa → videokuulustelu lisää kuulustelun luotettavuutta. Videolta on nähtävissä, onko kuultava tuottanut itse kertomuksen, miten poliisi on kysymykset esittänyt ja miten kuultava on niihin vastannut. Tärkeää kuulustelun luotettavuuden arvioinnin kannalta.

6. Kuulustelun puitteet

- ▶ Kuulustelutilanne ja -ympäristö on tärkeää järjestää niin, että kuultavalla on mahdollisimman turvallinen ja hyvä olo.
- ▶ Tarvittaessa kuulustelu voidaan suorittaa myös kuultavan kotona tai hoitolaitoksessa, jos esimerkiksi liikkuminen on hankalaa.
- ▶ Kuulustelutilan tulisi olla pelkistetty, jotta keskittyminen pysyisi kuulustelussa. Esimerkiksi videolaitteiden olisi hyvä olla mahdollisimman huomaamattomasti asennettu, jotta kuultava ei kiinnittäisi niihin tarpeettomasti huomiota.

7. Kuulustelussa läsnäolevat henkilöt

- ▶ Kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa. Jos asianomistajalla ei selkeästi ole esitutinnan kannalta antaa lisätietoa, hänet voidaan jättää kuulematta (ETL 7:2§). Kehitysvammaisen henkilö voidaan jättää esitutinnassa kuulematta, jos hän ei ymmärrä kuulustelun merkitystä eikä kuulustelu todennäköisesti toisi mitään lisäarvoa tutkinnallisesti. Tällöin kuulustelusta on tarvittaessa keskusteltava läheisen ja lääkärin kanssa. (ETL 7:3§).
- ▶ Kehitysvammaiselle henkilölle on usein määrätty laillinen edustaja, jolla on oikeus olla läsnä kuulustelutilanteessa (ETL 7:14§). Muita kuulustelussa läsnäolevia henkilöitä voi olla poliisin ja laillisen edustajan lisäksi esimerkiksi kuultavan oikeusavustaja ja tukihenkilö sekä vastapuolen oikeusavustaja (ETL 2:6§).
- ▶ Paras kuulustelutulos saadaan usein silloin, kun kuulusteluhuoneessa on fyysisesti läsnä vain kuulustelija ja kuultava. Tällöin muut henkilöt voivat seurata kuulustelua toisesta huoneesta videon välityksellä. Kuulustelun seuraamisesta on aina ilmoitettava myös kuultavalle.

8. Kontaktin luominen ja harjoitushaastattelu

Kehitysvammaisen henkilön kohdalla kuulustelulle tulisi varata tavallista enemmän aikaa.

- ▶ Ensimmäinen tapaamiskerta voi olla hyvä käyttää pelkästään tutustumiseen ja luottamuksen luomiseen tapauksesta ja henkilöstä riippuen.
- ▶ Tärkeintä kohtaamisessa on mukauttaa oma käytös ja puhe kuulusteltavan kehitystasolle sopivaksi, jotta molemmat osapuolet ymmärtävät toisiaan.

Harjoitushaastattelu

- ▶ Harjoitushaastattelu ei liity varsinaiseen rikosasiaan millään tavalla.
- ▶ Tarkoituksena, että kuultava kertoisi kokemuksistaan itsenäisesti.
- ▶ Harjoitushaastattelussa pyritään kysymään mahdollisimman avoimia kysymyksiä ja rohkaistaan kuultavaa kertomaan asioista omin sanoin.
- ▶ Ennen kuulustelua voidaan selvittää kehitysvammaisen henkilön kykyä ymmärtää valheen ja totuuden rajaa. Tarkoituksena on selvittää kuulustelun luotettavuutta.
- ▶ Kehitystasosta riippuen kuultava voi itse kertoa / häneltä voidaan kysyä kysymyksiä, joihin kuultava ei tiedä vastausta. Esim. "Minkä värinen auto minulla on?" → Kuultava voi yrittää arvata auton väriä, vaikka ei ole koskaan nähnyt kuulustelijan autoa.

9. Kuulustelu

Kuulustelu voidaan jakaa karkeasti alkukeskusteluun, kuultavan oikeuksien ja velvollisuuksien kertomiseen, varsinaiseen kuulusteluun ja kuulustelun päättämiseen.

Alkukeskustelussa kuulustelija voi alustaa, mitä kuulustelussa ja esitutkinnassa tapahtuu. Kehitysvammaiselle henkilölle on tärkeää selvittää asiat hänen kehitystasonsa mukaisesti.

Alkukeskustelun tarkoituksena on myös luoda kontakti haastatettavaan, jos tutustumista tai harjoitushaastattelua ei ole tehty.

Oikeudet & velvollisuudet

Poliisin velvollisuus on huolehtia, että esitutkinnassa olevan henkilön oikeudet ja velvollisuudet toteutuvat. Kuulustelun alkuun käydään läpi kuultavan oikeudet ja velvollisuudet esitutkinnassa.

Kehitysvammaisen henkilön kohdalla korostuu oikeuksien ja velvollisuuksien tosiasiallinen ymmärtäminen, johon tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Vapaa kerronta & avoimet kysymykset

Luotettavassa kuulustelussa kuultava kertoo tapahtumista mahdollisimman itsenäisesti. Tarvittaessa kuulustelija hankkii lisä tietoja tarkentavilla kysymyksillä.

Kuulustelussa tulisi käyttää avoimia kysymyksiä mahdollisimman paljon, sillä tällöin johdattelun riski on pienempi. Avoimilla kysymyksillä tarkoitetaan kysymyksiä, joihin kuultettava vastaa yleensä monisanaisesti ja tuottaa näin itse kuulustelun sisällön.

10. Kuulustelun päättäminen

- ▶ Normaalisti kuulustelun lopuksi kuultettava saa luettavakseen ja allekirjoitettavaksi kuulustelukertomuksen. Koska videokuulustelu litteroidaan jälkikäteen, kuultavalle on varattava tilaisuus katsoa tallenne ja tarvittaessa tehdä siihen muutokset myös kuulustelun jälkeen (ETL 9:5§).
- ▶ Kuulustelun lopuksi on hyvä kerrata pääpiirteissään, mitä käytiin läpi ja kertoa tulevasta. Kuulustelun lopuksi on tärkeää varmistaa, että kehitysvammaisen henkilö on ymmärtänyt, mitä on tarkoitettu. Puolin ja toisin epäselviksi jääneet asiat tulisi käydä viimeistään tässä vaiheessa läpi.
- ▶ Jos henkilöä joudutaan kuulemaan vielä uudelleen, sovitun ajan antaminen paperisessa muodossa selkeyttää asiaa.

Muita huomionarvoisia asioita esitutkinnassa

Virka-apu lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisesta yksiköstä

- ▶ Kehitysvammaisen henkilön kohdalla voidaan hyödyntää pitkälti samoja periaatteita ja toimintatapoja kuin lapsen kohdalla esitutkinnassa. Kuten lapset, myös kehitysvammaiset henkilöt ovat haastava ryhmä esitutkinnassa, sillä esitutkinnan lisäksi poliisilla tulisi olla tietoa muun muassa henkilön kehityksestä ja psykologiasta.
- ▶ Vaikka poliisissa työskentelee lasten kuulemiseen perehtyneitä tutkijoita, poliisi voi pyytää virka-apua lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisesta yksiköstä lapsen kuulemiseen. Virka-apua pyydetään usein tilanteissa, jos lapsi on esimerkiksi nuori, traumatisoitunut tai hänellä on selkeitä kehityksellisiä viiveitä. Virka-apun tarve korostuu seksuaali- ja väkivaltarikosten kohdalla. **Samoin perustein virka-apu voi tulla harkittavaksi myös kehitysvammaisen henkilön kohdalla.**
- ▶ Virka-avussa pätevät samat ohjeet ja säännöt kuin tilanteissa, joissa poliisi itse kuulis lasta tai kehitysvammaista henkilöä. Poliisi on päävastuussa kuulemisesta, vaikka kuuleminen suoritettaisiin virka-apuna. Tämä tarkoittaa sitä, että poliisilla on osallistuttava aktiivisesti kuulemisen suunnitteluun ja oltava palkalla kuulemisen aikana erillisessä huoneessa.
- ▶ Haastattelun lisäksi virka-apua voidaan pyytää lapsen kuulemisen luotettavuuden arvioinnissa, jos poliisi on itse kuullut lapsen. Tällöin voidaan pyytää asiantuntijalausunto siitä, kuinka luotettavana lapsen kertomusta voidaan pitää.

Lääkärinlausunto kehitysvammaisuudesta

Lääkärinlausunto kehitysvammaisuudesta on yksi tärkeä kirjallinen todiste.

- ▶ Pyritään lähtökohtaisesti hankkimaan henkilön omalla tai edunvalvojan suostumuksella. Poliisilla on oikeus saada tieto salassa pidettävästä asiakirjasta myös ilman henkilön suostumusta, kun tutkittavana on rikos, josta on säädetty ankarin rangaistus väh. 6 vuotta vankeutta.

Lääkärinlausunnon tarve

- ▶ Voi liittyä esimerkiksi rikoksen vuoksi syntyneisiin vammoihin tai henkilön väkivaltaiseen käytökseen.
- ▶ Lääkärinlausunnolla voidaan tukea videotallenteella näkyvää käyttäytymistä ja esimerkiksi kykyä ymmärtää kysytyjä asioita. Toisaalta lääkärinlausunto voi tukea myös sitä, jos kehitysvammaisuus ei näy ulospäin.
- ▶ Lääkärinlausunnolla voi olla suurikin merkitys tuomiota annettaessa. Lääkärinlausunnosta tulee ilmetä, millä tavalla kehitysvammaisuus näkyy henkilössä.
- ▶ Yleisesti ottaen mitä vakavampi rikos on kyseessä, sitä tärkeämpää lääkärinlausunnon tilaaminen on kuultavan asemasta riippumatta.

Jos kuulustelussa herää epäily kehitysvammaisuudesta

- ▶ Kuulustelijan tulisi rohkaista henkilöä kertomaan mahdollisesta diagnoosista sekä siitä, miten kehitysvammaisuus ilmenee ja onko kehitysvamma mahdollisesti vaikuttanut rikoksen tapahtumiseen.
- ▶ Kuulustelijan tulisi kirjata omia havaintojaan rikosilmoituksen selostusosaan, jos niillä on selkeästi merkitystä esitutkinnan kannalta. Tällainen havainto voi olla esimerkiksi, jos henkilö ei kykene tuottamaan lauseita eikä kuulustelu ole tämän vuoksi onnistunut.

Syyntakeisuus ja mielentilatutkimus

Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää, että tekijä on tekohetkellä täyttänyt 15 vuotta ja hän on ollut syyntakeinen. (RL 3:4§).

- ▶ Syyntakeisuusarviointijaetaan kolmeen luokkaan; syyntakeeton, alentuneesti syyntakeeton ja syyntakeinen.
- ▶ Syyntakeettomuuden lääketieteelliset-psykiatriset kriteerit ovat mielisairaus, syvä vajaamielisyys sekä vakava mielenterveyden ja tajunnan häiriö. **Syvään vajaamielisyyteen luetaan kehitysvammaisuus.**
- ▶ Mielentilatutkimus voidaan teettää jo esitutkinnan aikana (OK 17:37§). Käytännössä mielentilatutkimus tehdään vain vakaviin väkivaltarikoksiin ja tuhoihin syyllistyneille.

Syyntakeisuusarvioinnin tarkoituksena: selvittää mielentilatutkimuksen avulla rikoksesta epäillyn käyttäytymisen moitittavuutta sekä hänen kykyään kontrolloida käytöstään. Mielentilatutkimuksessa selvitetään rikoksesta epäillyn henkistä terveyttä ja toimintakykyä laajasti.

Henkilö on syyntakeeton,

- ▶ jos hän ei kykene tekohetkellä ymmärtämään tekoaan tai sen oikeudenvastaisuutta tai hän ei kykene säätelemään käyttäytymistään mielisairauden, syvän vajaamielisyyden tai vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi.
- ▶ Itse aiheutettua päihtymystä/tilapäistä tajunnan häiriötä ei huomioida syyntakeisuusarvioinnissa, ellei siihen ole erityisen painavia syitä.
- ▶ Jos rikoksesta epäilty todetaan alentuneesti syyntakeettomaksi, tuomittava rangaistus voi olla lievempi. Täysin syyntakeetonta rikoksesta epäiltyä ei sen sijaan tuomita rangaistukseen, mutta hänet voidaan määrätä tahdosta riippumattomaan mielenterveyslainmukaiseen hoitoon tai kehitysvammalain mukaiseen erityishuoltoon.

Muistilista helpottamaan vuorovaikutusta

ENNEN KUULUSTELUA

- Selvitä etukäteen, millä tavalla kehitysvammaisen henkilö kommunikoi.
- Selvitä etukäteen mahdollisen puhevammaisen tulkin/tukihenkilön/hoitajan/läheisen tms. tarve.
- Huomioi esitietojen (kommunikointi, ymmärryskyky, miten kehitysvammaisuus ilmenee jne.) hankkiminen kehitysvammaisen henkilön lailliselta edustajalta.
- Suunnittele kehitysvammaisen henkilön kuustelu vähintään pääpiirteissään (eteneminen, tavoite, sisältö).Varaudu siihen, että käytät ensimmäisen tapaamiskertanne pelkästään tutustumiseen henkilöstä ja tapauksesta riippuen.

Muistilista helpottamaan vuorovaikutusta

KUULUSTELUSSA

- Varaa tavallista enemmän aikaa kuusteluun. Pyri rauhoittamaan kuustelutilanne ja -ympäristö. Ole tilanteessa läsnä.
- Luo luottamussuhde kuultavaan. Mukauta oma ilmaisu kuultavan kehitystasoa vastaavaksi.
 - Esittäytyminen. Esittele myös muut kuustelutilanteeseen osallistuvat henkilöt.
 - Kerro esitutkinnasta sekä kuustelusta ymmärrettävästi. Kerro oikeudet ja velvollisuudet ymmärrettävässä muodossa.
- Odota ja anna tilaa aloittelille. Vastaa kuusteltavan kommunikointiin.
- Esitä kysymykset suoraan kuultavalle siitäkin huolimatta, että kommunikointia avustaisi esimerkiksi puhevammaisen tulkki.
- Käytä selkeää kieltä ja konkreettisia ilmaisuja. Käsittele vain yhtä asiaa kerrallaan.
- Varmista, että olet tullut ymmärretyksi. Toista tarvittaessa asian ydinsisältö.
- Havainnollista vuorovaikutusta esimerkiksi piirtämisellä tai kuvilla. Ne voivat auttaa kehitysvammaista henkilöä ilmaisemaan sekä ymmärtämään viestiäsi. Huomioi poliisin näkökulmasta kehitysvammaisen henkilön herkkyys johdattelulle.

Lähteet

- ▶ Ellonen, Noora & Rantaeskolä, Satu: 2016. Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Polisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Tampere. Polisiammattikorkeakoulu.
- ▶ Koski, Markus & Manninen, Anja & Pihko, Helena 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy.
- ▶ Karhonen, Paula: Syytetyn mielenfilän tutkiminen. Luettavissa: https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/kirjoitukset/otodistusoikeudesta2006/ja-j80y84/08_syytetyn_mielenfilan_tutkiminen_Paula_Karhonen.pdf . Luettu 29.3.2020.
- ▶ Lahli, Raimo: 2016: Syyntakeinen vai alentuneesti syyntakeinen? Oikeudellinen näkökulma vastuukykyisyyden arviointiin. Luettavissa: https://laaketieteentiliosatiayhdistysvain.fi/@bin/176423/2016_11_Lahli.pdf . Luettu: 27.12.2019.
- ▶ Papunet.net: Selkokielellä puheessa ja tekstissä. Luettavissa: <https://papunet.net/tietoa/selkokielellä-puheessa-ja-tekstissa/> . Luettu 7.1.2020.
- ▶ Rantaeskolä, Satu & Hyyti, Jari & Kauppila, Jaakko & Koskelainen, Mari: 2015: Haastavat asiakastilanteet – väkivalta työssä. Helsinki. Talentum.
- ▶ Rikosuhrinpälyvystys: Lapsi poliisin kuultavana. Luettavissa: <https://www.rku.fi/rikosuhrinpaivystys/rku-lehti/rku-lehti-3-2019/lapsi-poliisin-kuultavana/> . Luettu: 20.2.2020.
- ▶ Rikosuhrinpälyvystys: Mikä on edunvalvoja? Luettavissa: <https://www.rku.fi/rikoksen-uhriina/lapsi-rikoksen-uhriina/mika-on-edunvalvoja/> . Luettu 5.1.2020.
- ▶ Serjanetti.fi: Vammaisen uhrin kohtaaminen, erityisyksymyksenä kehitysvammaisuus. Luettavissa <https://serjanetti.fi/vammaisen-uhriin-kohtaaminen-erityisyksymyksenä-kehitysvammaisuus> Luettu 20.11.2019.
- ▶ Terveyden ja hyvinvoinninlaitos: Millaista vammaisiin ihmisiin kohdistuva väkivalta on? Luettavissa: <https://thi.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vakivalta-ja-vammaisuus/missaista-vammaisiin-ihmisiin-kohdistuva-vakivalta-on/> . Luettu 8.1.2020.
- ▶ Terveyden ja hyvinvoinninlaitos: Väkivalta ja vammaisuus. Luettavissa: <https://thi.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vakivalta-ja-vammaisuus/> . Luettu 9.12.2019.
- ▶ Terveyskyliä: Kehitysvammaisuus. Luettavissa: <https://www.terveyskylia.fi/lastenatalo/tietoa-lasten-sairauksista/kehitykselliset-paikkeavuudet-ja-oppimisvaikeudet/kehitysvammaisuus> Luettu: 20.3.2020.
- ▶ THI: Edunvalvonta. Luettavissa: <https://thi.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaramisoikeuden-tukeminen/edunvalvonta> Luettu: 29.3.2020.

Lähteet

- ▶ Tukiliitto.fi: Tietoa kehitysvammasta. Luettavissa: <https://www.tukiliitto.fi/tietoa-kehitysvammasta/> . Luettu 16.11.2019.
- ▶ Valvira: Salassapidosta poikkeaminen. Luettavissa: <https://www.valvira.fi/terveydenhuolto/hyva-ammattinhanjoittaminen/salassapito/salassapidosta-poikkeaminen> Luettu: 28.3.2020.
- ▶ Vernerit.fi: Kehitysvammaisuuden syyt. Luettavissa: <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-syyt/> . Luettu: 20.3.2020.
- ▶ Vernerit.net: Kehitysvammaisuuden määrittelmä. Luettavissa: <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-maaritelma/> . Luettu 10.12.2019.
- ▶ Vernerit.net: Kommunikointi. Luettavissa: <https://verneri.net/yleis/kommunikointi/> . Luettu 27.12.2019.
- ▶ Vernerit.net: Käsitteistä. Luettavissa: <https://verneri.net/yleis/kasitteista/> . Luettu 17.11.2019.
- ▶ Vernerit.net: Lääketieteellinen näkökulma. Luettavissa: <https://www.verneri.net/yleis/laaketieteellinen-naokokulma/> . Luettu 10.12.2019.
- ▶ Vernerit.net: Puhevammaisten tulkin erikoliammattitutkinto. Luettavissa: <https://verneri.net/yleis/puhevammaisten-tulkin-erikoliammattitutkinto/> . Luettu 9.1.2020.
- ▶ Jari Hyyti 2019. Kuulustelun psykologiaa – mitä ja miten kysyä kuulustelussa. Luento syksy 2018.
- ▶ Kriminaalihuollon tukisäätiö: Rikollisuuden syyt. Luettavissa: <https://www.kriis.fi/2018/02/mista-rikollisuus-johtuu/> . Luettu: 12.4.2020.
- ▶ Tuhanen, Lauri 2012: Rikollisuuden syyt, syyntakeisuus ja mielenfilän tutkiminen. Lapin yliopisto. Oikeustieteiden tiedekunta. Pro-gradu-työ.

Haastattelut:

- ▶ 1. Syyttäjä. Henkilökohtainen haastattelu 21.1.2020.
- ▶ 2. Vanhempi rikoskonstaapeli. Henkilökohtainen haastattelu 3.2.2020.
- ▶ 3. Kehitysvamma-alan toiminnanjohtaja. Henkilökohtainen haastattelu 7.2.2020.